

На основу члана 45. став 1. Закона о Влади („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12, 7/14 – УС и 44/14),

Влада доноси

СТРАТЕГИЈУ УНАПРЕЂЕЊА ПОЛОЖАЈА ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ЗА ПЕРИОД ДО 2020. ГОДИНЕ

1. УВОД

1.1. Разлози доношења

У Републици Србији се већ дуги низ година спроводи процес опсежних реформи у свим областима друштвеног живота уз истовремено усклађивање националног законодавства са стандардима Европске уније (ЕУ). Тако су и у области унапређења положаја особа са инвалидитетом, у најширем смислу, до сада извршени значајни помаци, али имајући у виду да бројни ризици социјалне искључености особа са инвалидитетом имају тенденцију умножавања, потребно је, применом мултидисциплинарног и мултисекторског приступа, константно деловати предузимајући различите активности како би се ови ризици свели на најмању меру.

Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године (у даљем тексту: Стратегија¹) има за циљ континуирано спровођење активности које допринесе унапређењу положаја особа са инвалидитетом кроз уклањање препрека са којима се сусрећу у различитим областима друштвеног живота и омогућавање уживања свих права на равноправној основи. Стратегијом се, стога, дефинишу кључне области од утицаја на положај особа са инвалидитетом, даје сажет преглед стања и одређују основни правци деловања чија примена треба да доведе до оснаживања особа са инвалидитетом у смислу обезбеђивања: приступачности, партиципације, једнакости, запошљавања, образовања и обуке, социјалне заштите, здравства и других активности које доприносе изједначавању могућности особа са инвалидитетом. Ради побољшања свеукупног социјалног и економског положаја особа са инвалидитетом у наведеним областима потребно је да сви друштвени актери узму пуно учешће не само у реализацији циљева Стратегије и спровођењу мера и активности предвиђених акционим планом који прати ову стратегију, него у предузимњу и других активности које можда нису посебно предвиђене Стратегијом и пратећим акционим планом, али доприносе унапређењу положаја особа са инвалидитетом до позиције пуне равноправности и учешћа у свим аспектима живота.

Са циљем реализације начела забране дискриминације и утицања на побољшање положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији је почетком 2007. године донета Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији² - Прва Стратегија, којом су установљени циљеви за период од 2007-2015. године, усаглашени са свим развојним националним и међународним документима у моменту усвајања.

¹ види Анекс 1. Листа скраћеница

² „Службени гласник РС”, број 1/07

Првом Стратегијом утврђен је средњорочни план активности којим је показана чврста посвећеност наше земље раду на подршци особама са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота.

Прва Стратегија садржавала је шест стратешких области и у оквиру сваке од њих дефинисан по један општи циљ, који је разрађен на посебне циљеве којих укупно има шеснаест. Анализом успешности реализације постављених стратешких циљева у периоду важења Прве Стратегије и спровођења активности у односу на постављене циљеве кроз Извештај о спровођењу Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији³, остварен је не само увид у степен остварености циљева и преглед ефикасности предложених мера, него је извршено и сагледавање могућих области за унапређење положаја особа са инвалидитетом у наредном периоду, уз напомену да је већина утврђених активности превазилазила временски оквир за који су планиране те по својој суштини представљају дугорочне или континуиране активности, док велики број представљају само почетне активности које су требале да постану део система и континуираног процеса. Акциони план за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2013. до 2015. године⁴, усвојен је за последњи, двогодишњи период примене Прве Стратегије а израђен је складу са њеном визијом, принципима и општим стратешким циљевима.

Анализа постигнутих резултата, односно, сагледавање садашњег стања у погледу унапређења положаја особа са инвалидитетом које пружа Извештај о спровођењу Прве Стратегије, сачињена је, као и сам процес израде како Прве тако и ове Стратегије, у непосредној сарадњи између МРЗБС⁵, као министарства надлежног управо за област унапређења положаја особа са инвалидитетом, и НООИС⁶ и то на основу извештаја различитих органа и организација, установа, независних тела, цивилног сектора и других тела одговорних за област унапређења положаја особа са инвалидитетом, уз непосредну подршку и помоћ експерата из ове области.

Имајући у виду перманентну потребу за унапређењем положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, као и чињеницу истека важења Прве Стратегије на основу које су сагледани основни постигнути резултати, а због важности и разнородности области, процењено је да је неопходно приступити изради новог стратешког свеобухватног документа за наредни временски период.

1.2. Опис стања

Под особом са инвалидитетом сматра се лице које има дугорочна физичка, ментална, интелектуална или чулна оштећења која у интеракцији са разним препрекама могу ометати пуно и ефикасно учешће у друштву на једнакој основи са другима⁷. Ова дефиниција подразумева социјални приступ инвалидности, те поред медицинских индикација обухвата социјалне, психолошке и друге критеријуме који су од утицаја на особе са инвалидитетом. Она је чврсто утемељена и у моделу приступа инвалидности заснованом на поштовању људских права који промовише Конвенција о правима особа са инвалидитетом. На задатку померања тежишта са медицинског на

³ Извештај сачињен у оквиру Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, интернет презентација, види Анекс 2. Листа скраћеница

⁴ „Службени гласник РС”, број 73/13

⁵ види Анекс 1. Листа скраћеница

⁶ види Анекс 1. Листа скраћеница

⁷ члан 1. Конвенције о правима особа са инвалидитетом

социјални модел, Прва Стратегија је постигла успех, када се има у виду да је социјални модел инвалидности уграђен у различите политике и законске текстове као основ за побољшање положаја особа са инвалидитетом у пракси.

Међутим, проблеми са којима се особе са инвалидитемом сусрећу, предрасуде и однос јавног мњења, социјални и економски положај у коме се налазе, чине их у великој мери угроженом и маргинализованом групом. Заштита особа са инвалидитетом један је од најосетљивијих елемената друштвено-развојне, економске и социјалне политике друштва, а однос према угроженим групама представља достигнути ниво свести и напретка самог друштва.

У Републици Србији се поуздано не зна укупан број особа са инвалидитетом. Наиме, на основу процена Европске агенције за реконструкцију⁸, вршеним 2006. године као полазне године за реализацију Прве Стратегије, у Републици Србији живи између 700.000 и 800.000 особа са инвалидитетом (што је и просечан број особа са инвалидитетом у земљама ЕУ – између 8-12% од укупног броја становника).

Пописом становништва, домаћинстава и станова⁹, 2011. године, први пут је обухваћено и питање о инвалидитету које је подразумевало да ли, и у којој мери испитаници имају потешкоће у обављању свакодневних активности због проблема са видом, слухом, ходом, памћењем или концентрацијом, комуникацијом и самосталношћу при одевању, исхрани и одржавању личне хигијене. Приликом прикупљања података о инвалидитету у овом попису коришћен је социолошки приступ инвалидитету према коме особа може сматрати да, и поред постојања одређеног здравственог проблема, нема потешкоћа у обављању свакодневних активности код куће, у школи или на послу захваљујући подршци околине, коришћењу одговарајућих помагала и слично. Пописни подаци о особама с инвалидитетом значајни су са више аспекта - демографских, образовних, економских и других карактеристика, али могу да послуже и као основ за анализу успешности реализације усвојених политика које се односе на унапређење положаја ове групе становништва. Резултати Пописа становништва из 2011. године, које објављује РЗС¹⁰, показују да у Републици Србији живи 571.780 особа са инвалидитетом¹¹ од укупно 7.186.862 становника, што представља око 8% укупног становништва. Просечна старост особа са инвалидитетом (око 67 година) виша је за готово 25 година од просечне старости укупног становништва (42,2 године). Посматрано према полу, међу особама са инвалидитетом већи је удео жена (58,2%) него мушкараца. Према врсти проблема, највећи проценат је оних који имају проблема са ходом а најмање особа које имају проблеме у комуникацији.

У земљама ЕУ¹², једна од шест особа живи са неким обликом инвалидитета, који се креће од благог до тешког инвалидитета, што значи да постоји око 80 милиона особа

⁸ Студија о изводљивости за унапређење запошљавања особа са инвалидитетом у РС, 2006. година

⁹ Становништво, Инвалидитет (Подаци по општинама и градовима), Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији, Република Србија, Републички завод за статистику, Београд 2013

¹⁰ види Анекс 1. Листа скраћеница, подаци обрађени у студији „Особе са инвалидитетом у Србији” аутора Милана М. Марковића

¹¹ Према подацима Републичког завода за статистику Попис 2011. године није спроведен на територији АП Косово и Метохија, док је у општинама Прешево и Бујановац забележен смањен обухват јединица пописа услед бојкота од стране већине припадника албанске националне заједнице.

¹² подаци из Европске стратегије за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and

које су често спречене да узму пуно учешће у друштву и привреди услед препрека са којима се суочавају у својој животној средини или као последица ставова околине. Стопа сиромаштва особа са инвалидитетом у ЕУ је 70 % виша од просека, делом услед ограниченог приступа запошљавању. Више од једне трећине особа преко 75 година старости поседује облик инвалидитета који их у извесној мери ограничава, а у више од 20% случајева их значајно ограничава. Услед старења становништва ЕУ, неминовно је да ће ове вредности даље расти.

Особе са инвалидитетом су и у Републици Србији, као и у ЕУ, једна од најугроженијих група становништва што се тиче стопе сиромаштва, као и ризика од сиромаштва. У 2007. години, стопа запослености особа са инвалидитетом износила је 13,3%, стопа незапослености 26,9%, док је стопа неактивности 69%¹³. Иако су ови резултати промењени након утврђивања обавезе запошљавања особа са инвалидитетом 2010. године, највећи број особа са инвалидитетом је и даље изван тржишта рада. Према истраживањима које је радио Центар за самостални живот инвалида Србије¹⁴, велики број особа са инвалидитетом спада у категорију лица која су испод линије сиромаштва (око 60%), и то из различитих разлога који се најчешће односе на: низак ниво образовања и неадекватан избор занимања (школовање за занимања која нису потребна на тржишту рада), ниску стопу запослености и високу стопу незапослености (према подацима из Анкете о радној снази 2014. РС - 87.608 лица са дугорочним и трајним инвалидитетом не раде), још увек недовољну развијеност и обухватност организованих служби подршке уз истовремени недостатак алтернативних облика подршке за особе са инвалидитетом и њихове породице и други разлози. Иначе, према подацима СИПРУ, као најважнији фактори ризика од сиромаштва у Републици Србији¹⁵ препознати су: радни статус, образовање, бројчаност домаћинства, локација пребивалишта и број деце, док је и стопа сиромаштва укупног становништва у периоду 2008-2014. године у благом порасту у највећој мери као последица економске кризе.

Даље, према подацима добијеним Пописом становништва, домаћинства и станова 2011. године¹⁶, од укупног броја особа са инвалидитетом у Републици Србији, за њих 12,2% (или 41,9% укупног становништва Републике Србије које никада није ишло у основну школу) пријављено је да никада нису похађале основно образовање. Међутим, ипак у извесној мери охрабрује податак да од укупног броја, најмлађој старосној категорији од 15 до 18 година старости припада 1,6% особа са инвалидитетом које никада нису похађале основну школу а да највећи број - 65% припада категорији особа старих 75 и више година. За укупно 32,8% од укупне популације су особе са инвалидитетом које нису завршиле основно образовање, иако су га у одређеном трајању похађале, што говори о образовној структури особа са инвалидитетом. Са друге стране, 3,4% укупне популације са инвалидитетом у Републици Србији старости 15 и више година завршило је више образовање, док је 3,2% особа са инвалидитетом факултетски образовано, односно 2,8% укупне популације. Резултати овог пописа указују такође и да је процентуално виши удео жена у нижим нивоима образовања него мушкараца.

¹³ Извор: Анкета о животном стандарду, 2007, Републички завод за статистику

¹⁴ <http://www.cilsrbija.org/ebib/200707251933330.izveštaj%20srpski.pdf>

¹⁵ студија Сиромаштво у Србији у 2014. години, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва

¹⁶ извор студија „Особе са инвалидитетом у Србији” аутора Милана М. Марковића

Имајући у виду економску самосталност и изворе прихода, међу особама са инвалидитетом најзаступљенији извор прихода је пензија (61,7%)¹⁷ или сападају у категорију издржаваних лица (20,5%), док зараду или друга примања по основу рада остварује 6,8% а социјална примања 4,9% од укупног броја особа са инвалидитетом. Податак који је такође од изузетног значаја за даље развијање политика у овој области јесте да је удео жена у укупном броју издржаваних особа са инвалидитетом 70,3%. Такође, број особа са инвалидитетом које су смештене у различите врсте смештаја од 18.215 (у установама социјалне заштите за смештај деце и омладине, домовима за децу ометену у развоју, установе за смештај одраслих и старих лица, установе за смештај одраслих инвалидних лица, лица ометених у менталном развоју и лица са психо-социјалним стањима), указује на потребу специфичног деловања, не само када је у питању деинституционализација у области социјалне заштите, него и у свком другом погледу у правцу предузимања мера које подстичу њихову друштвену укљученост.

Детаљан преглед положаја особа са инвалидитетом када је у питању остваривање различитих права и достизање циљева утврђених Првом Стратегијом, како је већ наглашено, са прецизним подацима из различитих области, анализом правног оквира и закључцима о потребним корацима у будућности, дат је кроз Извештај о спровођењу Прве Стратегије. Ради бољег сагледавања потребе предузимања даљих корака, у наставку се даје само кратак преглед стања у појединим областима. Положај особа са инвалидитетом у будуће, нарочито је условљен системом образовања и васпитања који треба да обезбеди за сву децу и ученике једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета. После увођења инклузије у школски систем 2010. године, што представља прекретницу у овом систему, формиране су интерресорне комисије на локалном нивоу, а прописима је предвиђено и креирање индивидуалног образовног плана - ИОП, као посебног документа којим се планира додатна подршка у образовању и васпитању за одређено дете и ученика, у складу са његовим способностима и могућностима. Међутим, према подацима Републичког завода за статистику, које наводи и МПНТР¹⁸, током 2013. године ИОП 1 је примењиван за 4.538 ученика а ИОП 2 за 2.500 ученика, велики број ученика је и даље у „специјалним школама“, а евидентан је и мањак просветних асистената, те је ради даље подршке инклузије у образовању потребно улагати систематичне и континуиране напоре.

Имајући у виду неповољну образовну структуру особа са инвалидитетом и чињеницу да особе са инвалидитетом након спроведених мера и активности професионалне рехабилитације могу значајно да побољшају свој радни учинак, Законом о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом, предвиђен је развој програма обука заснованих на потребама тржишта рада који задовољавају основне критеријуме за остваривање планираних резултата и стицање стручних компетенција. Закључно са августом 2015. године, МРЗБС је издало одобрења за спровођење око 600 различитих програма обука које спроводе предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и други носиоци ових послова. Са друге стране, континуирано се спроводе и мере подршке за запошљавање особа са инвалидитетом – субвенције за отварање нових радних места, рефундација примерених трошкова прилагођавања радног места за особе са инвалидитетом, рефундација трошкова обезбеђивања стручне подршке за особе са инвалидитетом које се запошљавају под посебним условима (радна асистенција), субвенција зараде за особе са инвалидитетом које немају радног искуства,

¹⁷ извор студија „Особе са инвалидитетом у Србији” аутора Милана М. Марковића

¹⁸ види Анекс 1, Листа скраћеница

самозапошљавање, јавни радови и друге мере. Према подацима МРЗБС, укупно 22.821 особа са инвалидитетом је користила мере професионалне рехабилитације, пре свега обуке, сајмове запошљавања и обуке за активно тражење посла у периоду од 2008. до 2014. године, док је само у 2015. години различитим мерама обухваћено укупно 7.620 особа са инвалидитетом. Тако је, у 2015. години, запослено 4.913 особа са инвалидитетом, са евиденције НСЗ¹⁹, али је и даље велики број оних који су изван тржишта рада.

Изузетан значај у погледу положаја особа са инвалидитетом има реформа социјалне заштите, започета 2011. године доношењем новог закона, усмерена на развијање интегралне социјалне заштите кроз развој услуга, плурализам пружалаца и унапређење квалитета услуга и квалитета стручног рада. У том смислу се улажу напори да се са модела који се у значајној мери ослања на резиденцијалне установе пређе на модел услуга у заједници за појединце и породице - деинституционализација. Прописима о социјалној заштити дефинисани су стандарди квалитета услуга социјалне заштите које се пружају у локалној заједници, међутим ове услуге се и даље, пружају неуједначено широм територије Републике Србије. Тако су ЦСР²⁰ у 2014. години, евидентирали укупно 71.407 особа са инвалидитетом, док су упутили 11.191. корисника (одраслих и старије животне доби) на коришћење услуга у заједници, а на резиденцијалном смештају је у 2014. години боравило 4.160 корисника-одраслих особа са инвалидитетом. У претходном периоду нема значајнијих одступања у броју корисника на смештају у домовима за одрасле са инвалидитетом, док је број деце на резиденцијалном смештају смањен у великој мери, превасходно пружањем подршке природној и хранитељским породицама. Овде је значајно поменути да се, као пружаоци услуга усмерених ка особама са инвалидитетом, појављују и удружења особа са инвалидитетом, која су остварила значајне успехе у организовању и пружању услуга у заједници, нарочито дневних боравака, персоналне асистенције, психо-социјалне подршке и саветовања. Тако су, уз подршку МРЗБС, само у 2015. години, ова удружења пружала услуге за преко 2.000 одраслих и деце са инвалидитетом.

Са друге стране, када се посматрају јединице локалне самоуправе и распрострањеност услуга социјалне заштите које се на њима пружају²¹, подаци показују да се у 56% локалних самоуправа организује дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју, али да су остале услуге слабије развијене. Интересантан је и податак да алокације средстава локалних самоуправа за социјалну заштиту не прелазе 3% у односу на укупан буџет, а прекиди у финансирању услуга евидентни су у више од трећине локалних самоуправа.

Имајући у виду да су особе са инвалидитетом рањива категорија становништва, као и да су бројни фактори сиромаштва карактеристични за велики број особа са инвалидитетом у Републици Србији те су и у ризику од сиромаштва, још је већа потреба и оправданост предузимања бројних мера из различитих области друштвеног живота усмерених ка унапређењу свеукупног положаја и укључености особа са инвалидитетом у пуној мери у живот заједнице, што је најцелисходније и најефикасније учинити усвајањем свеукупног стратешког документа из области унапређења положаја особа са инвалидитетом.

¹⁹ види Анекс 1. Листа скраћеница

²⁰ види Анекс 1. Листа скраћеница

²¹ Стална конференција градова и општина, анализа „Социјална заштита у локалној самоуправи Србије – трендови, политике, перспективе“

1.3. Правни оквир

Међународни правни оквир

Република Србија је чланица Уједињених нација (УН) и правни сукцесор бивших држава, и као таква је потписник Повеље Уједињених нација (1945), Универзалне декларације о људским правима (1948) и више основних међународних уговора о људским правима који су од утицаја на положај особа са инвалидитетом, као што су: Међународни пакт о грађанским и политичким правима са факултативним протоколима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима и Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена.

Такође, 2009. године је у Републици Србији, готово непосредно након усвајања у УН 2008. године а пре него што је усвојен у ЕУ, донет Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом²² и Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о правима особа са инвалидитетом²³. Конвенција о правима особа са инвалидитетом је први правно обавезујући међународни инструмент за заштиту људских права, на основу кога се захтева од држава чланица да штите и бране сва људска права и основне слободе особа са инвалидитетом. Конвенција о правима особа са инвалидитетом, полазећи од потребе обезбеђивања и унапређења остваривања свих људских права и основних слобода за све особе са инвалидитетом без дискриминације било које врсте, обухвата: једнакост и забрану дискриминације; положај жена и деце са инвалидитетом; подизање свести; приступачност; ризичне ситуације и хуманитарне катастрофе; равноправност пред законом; приступ правди; одсуство злостављања и експлоатације; слободу кретања, мишљења и изражавања; самосталан живот; поштовање приватности, дома и породице; образовање; здравље; рад и запошљавање; услове живота и социјалну заштиту; учешће у политичком, јавном, културном животу и др. Комитет УН за права особа са инвалидитетом усвојио је у априлу 2014. године две опште препоруке: 1) Препорука број 1, односи се на одредбе члана 12. Конвенције о правима особа са инвалидитетом о једнаком признању пред законом и пословну способност, 2) Општа препорука број 2, која је у вази са чланом 9. Конвенције и односи се на приступачност. Ове препоруке треба да, нарочито странама уговорницама, међународним организацијама, цивилном друштву, институцијама за људска права, научним радницима и другим лицима, помогну у тумачењу и примени ових кључних одредаба Конвенције о правима особа са инвалидитетом.

У овој области, у Републици Србији је значајано увођење новог националног механизма - Савета за праћење примене препорука механизма УН за људска права, који је конституисан у марту 2015. године. Очекује се да рад овог тела унапреди и положај особа са инвалидитетом као и других осталих осетљивих друштвених група.

Република Србија је и чланица Савета Европе, те су за ову област од значаја и документи тог тела, као што је, у првом реду Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода (ратификована 2003. године). Овом конвенцијом се уређује област забране дискриминације, која је од изузетног значаја за положај особа са инвалидитетом. Такође, 2009. године ратификована је Ревидирана европска социјална повеља, која је основни документ Савета Европе у области радних и социјалних права и уједно је најважнији документ те организације после Европске конвенције за заштиту

²² „Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09

²³ „Службени гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09

људских права и основних слобода. Законом о потврђивању Република Србија је преузела веома велики број одредаба Ревидиране европске социјалне повеље, што Србију сврстава у ред држава које су у врху лествице по броју чланова које су прихваћене инструментом о ратификацији. Друга важна документа Савета Европе су Препоруке о кохерентној политици за особе са инвалидитетом, као и Европски план акције за особе са инвалидитетом за период од 2006. до 2016. године.

Са друге стране, и велики број конвенција Међународне организације рада од утицаја су на положај особа са инвалидитетом. Тако су у Републици Србији ратификоване: Конвенција о професионалној рехабилитацији и запошљавању инвалида (број 159), ратификована још 1987. године; Конвенција број 111 која се односи на дискриминацију у погледу запошљавања и занимања, која је ратификована 1961. године и Конвенција број 142 о професионалној оријентацији и стручном оспособљавању у развоју људских ресурса.

Посебан значај, када је у питању међународни оквир у овој области има и нова глобална развојна агенда - Агенда одрживог развоја УН до 2030. године, којом је, између осталог, предвиђено подстицање економског раста, искорењивање сиромаштва и дискриминације жена, подстицај свеукупном образовању и др.

Највећи значај у овој области свакако има Европска стратегија за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера²⁴. Ова стратегија представља изузетно значајан документ ЕУ којим је дефинисан општи оквир политике унапређења положаја особа са инвалидитетом, али и конкретније мере и активности у одређеним областима усмерене ка унапређењу положаја свих грађана са инвалидитетом. Такође, ова стратегија је везана и за имплементацију Конвенције о правима особа с инвалидитетом, чиме се обезбеђује њено делотворно спровођење у земљама чланицама. Европску стратегију за особе са инвалидитетом прати и План имплементације²⁵, чија је примена орочена до краја 2015. године, док се очекује и доношење плана акције за наредни период.

Национални правни оквир

Уставом Републике Србије, као правним оквиром свих прописа и политика, одредбама члана 21. забрањена је дискриминација и прописано да су пред Уставом и законом сви једнаки, да свако има право на једнаку законску заштиту без дискриминације, да је забрањена како непосредна тако и посредна дискриминација по било ком основу а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла...старости и психичког или физичког инвалидитета. Ставом 2. истог члана, утврђено је да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима, а одредбама

²⁴ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – European Disability Strategy 2010–2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe

²⁵ Commission Staff Working Document, Accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe, Initial plan to implement the European Disability Strategy 2010-2020, List of Actions 2010-2015

члана 69. став 4, утврђено је да све особе са инвалидитетом уживају посебну заштиту, у складу са законом.

У Републици Србији је последњих година веома жива нормативна активност покренула низ питања везаних и за положај особа са инвалидитетом у различитим областима. У даљем тексту дат је најопштији правни оквир на основу кога се може сагледати положај особа са инвалидитетом код нас, са нагласком да је заштита особа са инвалидитетом уређена и низом других прописа, који ће бити обрађени у оквиру појединих области деловања ове стратегије или се непосредно не помињу у тексту али свакако су од утицаја на реализацију циљева саме стратегије имајући у виду области њеног деловања и ширину примене.

Ниво сагледавања стања и посвећеност побољшању положаја ове осетљиве категорије становништва, огледа се у чињеници да је 2006. године донет први антидискриминациони пропис у Републици Србији – Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом²⁶, којим је одређено шта се сматра прављењем разлике према особама са инвалидитетом у различитим областима друштвеног живота, као што је образовање, запошљавање, поступци пред органима јавне власти, здравствена заштита, приступ јавним местима и објектима у јавној употреби, транспорт и сл.

Такође, и општи пропис о забрани дискриминације, Закон о забрани дискриминације²⁷, уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације и средства правне заштите за борбу против дискриминације, али одређује и повереника за заштиту равноправности као самосталан и независан државни орган, задужен за праћење примене овог закона, разматрање повреда одредаба закона, подношење прекршајних пријава и тужби због повреде равноправности, давање препорука, информисање јавности и друге послове утврђене законом.

Посебно битно и од непосредног утицаја на унапређење положаја особа са инвалидитетом, јесте доношење Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом²⁸, као очекивани наставак правне регулативе која се односи на побољшање положаја, економску независност и забрану дискриминације особа са инвалидитетом. Овим законом се као један од циљева поставља управо сагледавање потенцијала и утврђивање могућности особа са инвалидитетом ради равноправног укључивања у свет рада, а тиме и друге сфере друштвеног живота, те се регулишу: подстицаји за запошљавање, процена радних способности, професионална рехабилитација, обавеза запошљавања особа са инвалидитетом, услови за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и друга питања од значаја за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом.

Од великог утицаја на положај особа са инвалидитетом јесте и Закон о социјалној заштити²⁹ којим је уређена социјална заштита као организована друштвена делатност од јавног интереса чији је циљ пружање помоћи и оснаживање за самосталан и продуктиван живот у друштву појединаца и породица, као и спречавање настанка и отклањање последица социјалне искључености. Овај закон се базира на концепту

²⁶ „Службени гласник РС”, број 33/06

²⁷ „Службени гласник РС”, број 22/09

²⁸ „Службени гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13

²⁹ „Службени гласник РС”, број 24/11

система услуга, уводи плурализам пружаоца услуга које се обезбеђују у локалној заједници што доприноси процесу деинституционализације, али обезбеђује и нова права за кориснике да учествују у процени свога стања и доношењу одлука као и право на слободан избор услуга. Законом су регулисана и материјална давања од утицаја нарочито на положај особа са инвалидитетом - додатак за помоћ и негу другог лица, увећани додатак за помоћ и негу другог лица, мере директне подршке родитељима деце са сметњама у развоју који се о својој деци брину у породичном окружењу и др.

Имајући у виду да је положај особа са инвалидитетом условљен стањем у свим областима друштвеног живота, готово да нема прописа у којем није на неки начин обрађена мера која утиче на стање и унапређење статуса особа са инвалидитетом. Из тог разлога, због обимности, најзначајнији прописи, од непосредног утицаја на положај особа са инвалидитетом у појединим областима како су утврђене овом стратегијом, дати су у Анексу 2. који је одштампан уз ову стратегију и чини њен саставни део.

Што се тиче стратешког оквира, већ је поменуто да је почетком 2007. године донета Прва Стратегија која се непосредно бавила положајем особа са инвалидитетом у свим областима живота, док су резултати примене те стратегије и анализа стања дати кроз, такође поменути Извештај о спровођењу Прве Стратегије.

Међутим, и друга стратешка документа Владе Републике Србије у различитим областима указују на потребу унапређења положаја особа са инвалидитетом, а као посебно важни издвајају се: Програм реформи политике запошљавања и социјалне политике у процесу приступања европској унији којим су утврђени и праћени приоритети у области запошљавања и социјалне политике у процесу приступања ЕУ³⁰, Стратегија развоја образовања до 2020. године³¹, Национална стратегија запошљавања за период 2011-2020. године³², Стратегија јавног здравља³³ и друга оквирна документа у различитим областима, Стратегија превенције и заштите од дискриминације³⁴ и Акциони план за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године³⁵, у којима је један од важнијих сегмената управо положај особа са инвалидитетом. Такође, битна је и чињеница да је, ради праћења спровођења образован и Савет а за праћење реализације Акционог плана за примену Стратегије превенције и заштите од дискриминације за период од 2014. до 2018. године.

1.4. Методологија израде Стратегије

Имајући у виду да је у циљу придруживања у Републици Србији донета одлука о приступању процесу хармонизације целокупног правног поретка и праксе у свим областима живота са прописима и праксом у земљама ЕУ, као и да је Република Србија једна од првих земаља која је ратификовала Конвенцију о правима особа са инвалидитетом, општи је закључак да стратешки правци унапређивања положаја особа са инвалидитетом у пуној мери треба да следе стратешке правце настале у ЕУ у овој области. Стратешка политика ЕУ везана за особе са инвалидитетом има за циљ

³⁰ <http://www.minrzs.gov.rs/cir/aktuelno/item/5781-program-reformi-politike-zaposljavanja-i-socijalne-politike-u-procesu-pristupanja-evropskoj-uniji-employment-and-social-reform-programme>

³¹ „Службени гласник РС“, број 107/12

³² „Службени гласник РС“, број 37/11

³³ „Службени гласник РС“, број 22/09

³⁴ „Службени гласник РС“, број 60/13

³⁵ „Службени гласник РС“, број 107/14

обједињавање потенцијала Повеље о основним правима Европске уније, Уговора о функционисању Европске уније и Конвенције о правима особа са инвалидитетом, као и обезбеђивање потпуне примене Европске стратегије за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера и њених инструмената. Ова политика има за циљ покретање процеса оспособљавања особа са инвалидитетом да остваре пуно учешће у друштву на основу једнакости са другима и оснаживање особа са инвалидитетом да уживају сва права у пуном обиму омогућавањем учешћа у друштву уклањањем различитих баријера деловањем у осам кључних области које доприносе изједначавању могућности. У том смислу, ЕУ и све државе појединачно, а доношењем ове Стратегије и Република Србија, промовишу права особа са инвалидитетом, раде на спречавању дискриминације у сваком облику, сагледавају потребе и омогућавају приступачност, учешће и једнакост свих особа са инвалидитетом, те да земље кандидати и земље потенцијални кандидати треба да учине прогрес у промовисању права особа са инвалидитетом у сваком смислу.

Из истих разлога, а ради временског усаглашавања са стратешком политиком ЕУ у овој области, и година истицања важења ове Стратегије утврђује се на исти начин као и Европска стратегија за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера, односно до 2020. године.

Са друге стране, Влада Републике Србије је 2012. године усвојила и Комитету за права особа са инвалидитетом Уједињених нација, послала Иницијални извештај о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији, који је представљен почетком 2016. године, на који су од стране УН достављене закључне примедбе од утицаја на даље унапређење положаја особа са инвалидитетом - Закључна запажања Комитета за права особа са инвалидитетом у вези са Иницијалним извештајем о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом³⁶ са препорукама Републици Србији за заштиту и унапређење положаја особа са инвалидитетом у наредном извештајном периоду (CRPD/C/SRB/CO/1). У том смислу, приликом утврђивања циљева и креирања мера и активности у овој Стратегији, у пуној мери су прихваћене препоруке и закључци дати од стране Комитета за права особа са инвалидитетом Уједињених нација.

Такође, анализа постигнутих резултата у претходних девет година у смислу положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији довела је до неких основних закључака који су специфична полазна основа за израду ове Стратегије, у смислу до сада остварених резултата и потребе даљег рада у појединим областима. Тако је, као кључне препоруке за овај стратешки документ, на основу Извештаја о спровођењу Прве Стратегије, наведено следеће:

- нови стратешки документ требало би да представља наставак Прве Стратегије, како би се започете активности наставиле у континуитету, а положај особа са инвалидитетом даље унапредио, са прецизно дефинисаним мерама и активностима, очекиваним резултатима, надлежностима и извором средстава;

- неопходно је користити сва искуства стечена у спровођењу Прве Стратегије, домаћих прописа али и међународних докумената попут Акционог плана Савета Европе за особе са инвалидитетом 2006.- 2015., Стратегије ЕУ за особе са инвалидитетом 2010.- 2020. године и других релевантних докумената;

³⁶ www.ljudskaprava.gov.rs

- питање континуиране заштите од дискриминације особа са инвалидитетом у свакодневном животу и обезбеђивање приступачности физичког окружења, информација и комуникација, као и услуга намењених јавности требало би да имају посебно место у новом стратешком документу;

- нови стратешки документ требало би да садржи конкретне мере за развој служби подршке особама са инвалидитетом у локалним срединама, обезбеђивање пуног приступа систему здравствене заштите, даље подстицање развоја инклузивног образовања, подршку запошљавању особа са инвалидитетом, пре свега на отвореном тржишту рада, али и у заштићеном запошљавању, као и обезбеђивање социјалне заштите особа са инвалидитетом и њихових породица у потребном обиму;

- потребно је посветити посебну пажњу појединим групацијама особа са инвалидитетом попут жена, деце и особа са инвалидитетом којима је потребан висок степен подршке, имајући у виду њихове потребе и могућности.

Имајући у виду наведено, основни циљ, поједине области, правци деловања, као и период важења ове Стратегије одређени су у највећој мери сагледавањем тренутног положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, циљевима Европске стратегије за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера, као и закључцима и препорукама из Закључних запажања Комитета за права особа са инвалидитетом у вези са Иницијалним извештајем о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији.

Конкретне мере и активности за реализацију општег циља и посебних циљева деловања у оквиру појединих области предвиђени су кроз акциони план који прати Стратегију – Акциони план за имплементацију Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године, и установљава се за цео период њеног важења, како би се истовремено постављени правци деловања конкретизовали појединачним мерама и активностима утврђујући носиоце, резултате који се желе постићи, финансијски оквир и рокове за њихово спровођење.

Ради лакше прегледности и праћења саме Стратегије, као и сагледавања посебних и оперативних циљева, а посебно мера, активности, очекиваних излазних резултата, носиоца активности и сл. у прилогу, као саставни делови Стратегије дата су два анекса – Анекс 1. којим је уређена листа скраћеница која се употребљавају у тексту Стратегије и Акционог плана као и Анекс 2. којим су, због бројности, наведени поједини прописи од утицаја на положај особа са инвалидитетом.

2. ОПШТИ ЦИЉ, ПРИНЦИПИ ДЕЛОВАЊА И ОБЛАСТИ СТРАТЕГИЈЕ

2.1. Општи циљ Стратегије

Општи циљ Стратегије јесте континуирано деловање свих актера на побољшању свеукупног социјалног и економског положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији спровођењем мера и активности усмерених ка уклањању препрека и унапређењу положаја особа са инвалидитетом до њиховог пуног и равноправног учешћа у друштву.

2.2. Принципи деловања

Имајући у виду свеобухватност општег циља, да би се постигли одговарајући, жељени резултати, неопходно је да сви актери, у оквиру својих надлежности, усмере нарочиту пажњу и поштују основне принципе на којима целокупна Стратегија почива а који доприносе даљем побољшању свеукупног социјалног и економског положаја особа са инвалидитетом континуираним деловањем без ограничења периода имплементације, о којима је неопходно перманентно водити рачуна приликом реализације свих појединачних мера и активности.

Стратегија се заснива на следећим начелима и принципима:

- поштовања достојанства и људских права особа са инвалидитетом;
- равноправности, недискриминације и обезбеђивања једнаких могућности за особе са инвалидитетом, као и равноправности мушкараца и жена;
- међусекторски и мултидисциплинарни приступ кроз константну сарадњу свих актера на свим нивоима и свеобухватни рад на унапређењу положаја особа са инвалидитетом;
- укључивање особа са инвалидитетом у процесе креирања и спровођења мера и активности по принципу „Ништа о нама без нас“;
- примена „Универзалног дизајна“ у смислу приступачности свеукупног окружења и употребљивости производа и услуга у свим областима;
- стално праћење и сагледавање постигнутих резултата ради креирања нових активности у складу са могућностима и потребама особа са инвалидитетом;
- константно информисање и подизање нивоа свести друштва о питањима инвалидитета, равноправности и остваривању права особа са инвалидитетом.

Ови принципи треба да буду преовлађујући у реализацији у свим областима Стратегије, али и при реализацији конкретних мера и активности које воде остварењу општег циља Стратегије, првенствено јер повезују укупни потенцијал утврђен правним прописима Републике Србије у овој области и резултата постигнутих њиховом имплементацијом уз истовремено покретање процеса оснаживања особа са инвалидитетом на начин који ће им омогућити пуно учешће у друштву на једнаким основама са другима. На овакав начин ће се, нарочито укључивањем јединица локалне самоуправе и реализацијом постављених циљева у појединим областима на местима где особе са инвалидитетом живе и остварују највеће интересе, омогућити управо равноправност особа са инвалидитетом и једнакост свих грађана у највећој мери. Спровођење свих мера и активности поштујући наведене принципе ће показати повећање стварног, опипљивог утицаја на квалитет све већег броја становника у Републици Србији, не само кроз унапређење положаја особа са инвалидитетом у односу који сада познајемо кроз непотпуне статистичке податке којима располажемо, него и у сразмери са старењем укупног становништва, и тиме и повећањем потребе за реализацијом конкретних активности у односу на све већи број људи.

2.3. Области Стратегије

Општи циљ Стратегије постиже се у осам области усаглашених са областима деловања Европске стратегије за особе са инвалидитетом 2010-2020 – Европа без баријера, које је као кључне идентификовала Европска комисија на основу њиховог потенцијала да допринесу остварењу општег циља саме стратегије и циљева Конвенције о правима особа са инвалидитетом. Те области деловања односе се на: приступачност, партиципацију, једнакост, запошљавање, образовање и обуке,

социјалну заштиту, здравство и спровођење других активности које доприносе изједначавању могућности особа са инвалидитетом.

У оквиру истих области деловања ће се и у овој Стратегији дати на најопштији начин пресек тренутног стања у Републици Србији, као и оквир, односно правац будућег деловања одређујући посебне и оперативне циљеве за сваку конкретну област. Ови посебни, односно оперативни циљеви основ су за утврђивање конкретних мера и активности које ће поједини актери спроводити, а у правцу реализације првенствено посебних циљева, а преко њих, у што већој мери, и реализацији општег циља Стратегије.

2.3.1. Приступачност

Приступачност је општи термин који се користи како би се описао степен до којег су физичко окружење, превозна средства, информације и комуникације, односно објекти, робе и услуге приступачни највећем броју људи. Када говоримо о особама са инвалидитетом и њиховом праву приступа физичком окружењу, услугама и производима, приступачност се повезује са подручјем људских права и разним правним механизмима њихове заштите, а истовремено се повезује са термином „Универзални дизајн“ који подразумева приступачност свим људима без обзира на то да ли имају неки степен инвалидитета или не.

Приступачност се у пракси односи на физичку и информациону приступачност.

Физичка приступачност подразумева омогућавање приступа физичком окружењу, услугама и средствима превоза.

У Републици Србији је у претходном периоду донето низ прописа којима је створен правни оквир у овој области. Неки од тих прописа односе се на: планирање и изградњу као и техничке стандарде планирања, пројектовања и изградње објеката којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама; јавне набавке на основу чега се предвиђа обавеза прилагања доказа о поштовању техничких стандарда приступачности за добра и услуге за особе са инвалидитетом; безбедност саобраћаја на путевима и обезбеђивање приступа, равноправно са другима, физичком окружењу особама са инвалидитетом, постављање опреме за обележавање простора на јавним саобраћајним и другим површинама за слепа и слабовида лица; комуналне делатности и могућност обезбеђивања јавног градског превоза и несметаног паркирања за особе са инвалидитетом; железнички и ваздушни саобраћај и права лица са инвалидитетом и лица са смањеном покретљивошћу у железничком и авио-превозу; повластице у унутрашњем путничком саобраћају; пореска и царинска ослобођења и олакшице; социјално становање; кретање уз помоћ пса водича и др.

Без обзира на постојање ове регулативе, особе са инвалидитетом се у обављању свакодневних активности и даље суочавају са препрекама приликом кретања, коришћења превоза, уласка и кретања кроз различите објекте како од јавног значаја, тако и објеката за становање који и даље нису приступачни, те је у извесној мери у смислу неприступачности онемогућен и приступ робама и услугама.

Неприступачност јавних објеката, посебно оних у којима се остварују различита права, као што су ЦСР, ЈЛС, поште, Полицијске управе, РФ ПИО и сл. је и поред бројних али не систематичних интервенција, и даље изражена, што може бити основ дискриминације особа са инвалидитетом. На основу Извештаја о приступачности

пословних зграда државних органа особама са инвалидитетом³⁷, укупно је проверена приступачност 23 државна органа, од којих су само три објекта у потпуности задовољила стандарде приступачности. Са друге стране, на интернет презентацији Заштитника грађана постоји Мапа приступачности са знацима о приступачности различитих објеката широм Републике Србије.³⁸ Међутим ова мапа садржи релативно мали број информација, односно потребно је допуњавати и стално ажурирати, како би се располагало релевантнијим подацима из ове области.

Са друге стране, на основу извештаја ЗСЗ³⁹ види се да је физичка доступност просторија у којима се налазе стручне службе центара за социјални рад у јединицама локалне самоуправе (на основу одговора 170 центра за социјални рад) на релативно ниском степену. Највећи број центара за социјални рад има приступачно приземље, а нешто мање од половине има постављене рукохвате, док рампе има чак мање од трећине центара за социјални рад. Да постоји свест о потреби обезбеђивања приступачности, говори чињеница да министарство надлежно за област унапређења положаја особа са инвалидитетом перманентно обезбеђује средства и ради на остваривању приступачности објеката као што су НСЗ, РФ ПИО, установа културе, станице милиције, просторије удружења особа са инвалидитетом и др.

Становање особа са инвалидитетом представља посебан проблем и директно утиче на изолованост особа са инвалидитетом и обим њиховог друштвеног учествовања. Адаптације места становања особа са инвалидитетом нису системски решене, те су особе са инвалидитетом принуђене да се сналазе за финансијске изворе за поменуте адаптације, као и да испуне врло компликоване процедуре за добијање неопходне сагласности.

Када се посматра приступачност саобраћајница и јавних површина, постојање различитих препрека као што су рупе, отворени шахтови, непрописно постављен урбани мобилијар, високе ивичњаци, недостатак тактилних трака и звучних семафора и сл., онемогућава несметано кретање особа са инвалидитетом. Питање приступачности превоза је и даље отворено. У пракси, јавни превоз је у највећем броју случајева неприступачан, а само у Београду постоји тзв. специјализовани јавни превоз за особе са инвалидитетом.

Информациона приступачност подразумева остваривање права на информисање и комуникацију у складу са потребама појединих категорија особа са инвалидитетом, уз развој и коришћење асистивне технологије. И у овој области је донето низ прописа којима се омогућава приступачност информација и комуникација, као што су: обавеза обезбеђивања средстава и других услова за несметано коришћење права особа са инвалидитетом у јавном информисању, слободно примање идеја, информација и мишљења - кроз прописе о јавном информисању; посебне обавезе носилаца јавног медијског сервиса да производи и емитује програме намењене свим сегментима друштва, без дискриминације, водећи при томе рачуна нарочито о специфичним друштвеним групама као што су, између осталог, особе са инвалидитетом и посебно глуви и наглуви - прописима о јавним медијским сервисима; омогућавање без дозволе аутора и без плаћања ауторске накнаде, умножавања и стављања у промет ауторског дела, ако то дело не постоји у траженом облику, ако је његова употреба у директној вези са инвалидитетом и то у обиму који захтева одређена

³⁷ Поверених за заштиту равноправности – Извештај број 021-01-22/2013-03

³⁸ <http://mapapristupačnosti.rs/>

³⁹ Републички завод за социјалну заштиту, Годишњи извештаји о раду центара и установа, Извештај о деинституционализацији

врста инвалидитета - кроз прописе о ауторским и другим правима; право на учење знаковног језика и право на употребу услуге тумача за знаковни језик за особе које нису у могућности да комуницирају на други начин; доступност свих културних садржаја за особе са инвалидитетом; коришћење електронских јавних услуга и интернет страница органа државне управе и др.

Посебан сегмент у смислу информационе приступачности представља приступ ванредним ситуацијама, приступачни протоколи и информативне услуге путем којих се може на адекватан начин изаћи у сусрет потребама особа са инвалидитетом, нарочито у случајевима потребе за евакуацијом – упозорења, СОС телефони, приручници на Брајевој азбуци и сл.

Међутим, и поред евидентног постојања правног оквира, и у овом аспекту приступачности је особама са сензорним оштећењима и даље отежан приступ информацијама и комуникацијама, штампани медији углавном нису приступачни особама оштећеног вида, док особама оштећеног слуха и наглувим особама у великој мери нису приступачни ни радио ни телевизија. Евидентан је и недовољан број тумача знаковног језика у односу на потребе, као и њихова адекватна обученост.

Потребно је подржавати израду информационо комуникационих технологија - ИКТ алата који омогућавају особама са инвалидитетом олакшан приступ коришћењу нових технологија.

Имајући у виду стање у области приступачности у Републици Србији, општи закључак из Извештаја о спровођењу Прве Стратегије јесте да је правни оквир за обезбеђивање приступачности како у области физичког окружења тако и у области информација и комуникација доста квалитетан, али да је неопходно улагати напоре на доследном спровођењу донетих прописа у пракси, те даље унапређивати стање нарочито у областима приступачности јавних објеката, саобраћајне инфраструктуре и превозних средстава у јавном превозу путника, приступачности информација и комуникација, као и услуга намењених јавности.

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области приступачности јесте обезбеђивање приступачности физичког окружења, роба и услуга, као и обезбеђивање информационе приступачности за особе са инвалидитетом.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. доследно спровођење прописа у пракси, уз појачање инспекцијског надзора, сталне обуке и системско укључивање питања приступа тако да се програми, планови и пројекти обавезно развијају са уграђеном компонентом приступачности, у складу са принципом „Универзални дизајн”, уз унапређивање и што веће коришћење асистивних технологија;
2. континуирани рад, дугорочна сарадња и заједничко планирање, као и обезбеђивање фондова ради унапређивања стања нарочито у областима приступачности јавних објеката, саобраћајне инфраструктуре и превозних средстава у јавном превозу путника, приступачности информација и комуникација, као и услуга намењених јавности.

Исходи спровођења посебног циља у области приступачности подразумевају постепено и континуирано обезбеђивање већег броја објеката који су приступачни за особе са инвалидитетом, саобраћајне инфраструктуре, роба и услуга, као и повећан број приступачних медијских садржаја и информација.

2.3.2. Партиципација

Партиципација особа са инвалидитетом у друштву подразумева да поједина решења у пракси морају свакој групацији особа са инвалидитетом омогућити да обликују, изражавају и реализују своје основне развојне потребе као и посебне интересе, да имају једнаке могућности као и особе без инвалидитета, а пре свега да имају право на различитост. У том смислу, када се говори о партиципацији особа са инвалидитетом, нагласак се ставља на гарантовање равноправности, на недискриминацију и пуно учешће особа са инвалидитетом у свим аспектима друштвене заједнице.

Положај особа са инвалидитетом у нашој земљи, како је већ наглашено, уређен је бројним законским актима, те се тако одредбе везане за права особа са инвалидитетом сусрећу у великом броју прописа, што за последицу има укључивање особа са инвалидитетом како у процесе у којима се одлучује о њиховом положају тако и остваривање различитих права у односу на потребе. Међутим, чињеница је да су особе са инвалидитетом и даље ограничене у остваривању основних права, права на слободно кретање, на избор места и начина живота и пуни приступ културним, рекреативним и спортским активностима. Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом утврђено је да се државе уговорнице обавезују да узму у обзир заштиту и унапређење људских права особа са инвалидитетом у оквиру свих политика и програма, као и да се обавезују да предузимају мере у области економских, социјалних и културних права у складу са максимално расположивим средствима и ако је потребно у оквиру међународне сарадње, како би се постепено осигурало пуно остваривање тих права.

И Првом Стратегијом је као први општи циљ тог документа одређено укључивање питања положаја особа са инвалидитетом у опште развојне планове и активности чиме се указује на постојање кључне улоге мултисекторског и мултидисциплинарног приступа у политици мера које утичу на положај особа са инвалидитетом, а као принцип промовисан начин укључивања особа са инвалидитетом у креирање и спровођење политика по принципу „ништа о нама без нас”. На овај начин обезбеђује се померање тежишта са дугорочне зависности и пасивне улоге ка активирању потенцијала и изградњи капацитета особа са инвалидитетом, као и стварање могућности како би особе са инвалидитетом постале активни и продуктивни чланови друштва.

Као последица оваквог става, особе са инвалидитетом укључене су у рад бројних радних тела, група и одбора у процесе израде прописа који се тичу положаја особа са инвалидитетом, а при Влади је још 2002. године основан и Савет за особе са инвалидитетом који чине представници надлежних министарстава и националних организација особа са инвалидитетом ради праћења спровођења политика везаних за особе са инвалидитетом, а који у континуитету, са више или мање успеха, делује до данас. Овај савет има улогу форума за разговоре о предлозима прописа релевантних за права и унапређење положаја особа са инвалидитетом, а слична тела постоје и у јединицама локалне самоуправе, као и у служби Заштитника грађана.

У Извештају о спровођењу Прве Стратегије назначено је да је питање положаја особа са инвалидитетом унето у многа стратешка документа и развојне планове, што свакако доприноси унапређењу положаја, али је у значајној мери изостало стварање пројектованог институционалног оквира за мултисекторски и мултиресорни приступ положају особа са инвалидитетом свих релевантних чинилаца на различитим нивоима - националном, покрајинском, локалном.

Један од важних предуслова остваривања партиципације у друштвене токове јесте процес деинституционализације који је обухваћен реформама социјалне заштите које се спроводе у Републици Србији кроз системске промене у социјалној заштити, од којих је једна од кључних реформи којој се тежи управо трансформација установа за смештај и развој алтернативних облика социјалне заштите, односно процес деинституционализације који је базиран на поштовању људских права и обезбеђењу квалитетне бриге о корисницима. Деинституционализација подразумева јачање подршке породици, подршку младима који напуштају смештај, подстицање живота деце и одраслих у породичном окружењу, смањено ослањање на резиденцијално збрињавање и развој услуга социјалне заштите на локалном нивоу. Према подацима ЗСЗ⁴⁰, у протеклом периоду забележен је значајан пад броја деце у установама који је у односу на 2000. годину, када је реформски процес тек започео, смањен за чак 53%, али је ово континуиран процес који је неопходно перманентно спроводити и даље.

Једнако признање пред законом особа са инвалидитетом, признавање њихове пословне способности и омогућавање особама са инвалидитетом којима је таква подршка потребна доношење одлука уз подршку, представља значајан предуслов партиципације особа са инвалидитетом у друштву. Сходно препорукама Комитета УН за права особа са инвалидитетом Републици Србији из априла 2016. године, требало би изменити одговарајуће прописе, те систем пуног старатељства заменити режимом доношења одлука уз подршку.

За процес деинституционализације и уопште унапређења положаја особа са инвалидитетом посебно је важан и однос према удружењима особа са инвалидитетом⁴¹, који, не само као други пружалац услуга социјалне заштите, него и као фактор који окупља велики број особа са инвалидитетом и непосредно препознаје њихове потребе, има значајну улогу у процесу осамостаљивања и укључивања особа са инвалидитетом у друштвене токове. У том смислу, подршка постојању и раду удружења особа са инвалидитетом је од посебног интереса, нарочито имајући у виду резултате које ова удружења постижу и као пружаоци услуга социјалне заштите, али и у сваком другом смислу имајући у виду повећање информисаности особа са инвалидитетом и друштва у целини, утицај на креирање политика и конкретних мера којима се унапређује положај особа са инвалидитетом, укључивање у друштвену заједницу нарочито на локалном нивоу и др.

Учешће у политичком и јавном животу такође представља незаобилазни предуслов за остваривање партиципације особа са инвалидитетом. У том смислу, потребно је у што већем обиму омогућити политичку партиципацију за особе оштећеног слуха и превођење изборних кампања на знаковни језик, тајност гласања за слепе особе, архитектонску приступачност бирачких места и сл.

Од не мање важности су и друге области друштвеног живота које доприносе партиципацији особа са инвалидитетом у друштво, као што су спортско, рекреативно и културно стваралаштво, однос према младима са инвалидитетом, политички и јавни живот заједнице и сл. а посебан значај за све области имају успостављање праксе подизања свести о особама са инвалидитетом, разбијање предрасуда и промоција позитивне слике о могућностима особа са инвалидитетом, као и редовно праћење статистичких података о особама са инвалидитетом и условима њиховог живота.

⁴⁰ Извештај о деинституционализацији, Републички завод за социјалну заштиту

⁴¹ види Извештај о спровођењу Прве Стратегије

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области партиципације особа са инвалидитетом у друштво јесте омогућавање уживања свих утврђених права у пуном обиму, уклањањем различитих препрека у правцу пуног и једнаког учешћа у друштву и обезбеђењем квалитетних услуга у заједници, у складу са потребама особа са инвалидитетом.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. превазилажење препрека на које особе са инвалидитетом наилазе у остваривању права у својству појединаца, потрошача, учесника у културном, економском, политичком, спортском и др. животу, уз развијање механизма за праћење политика и мера у односу на особе са инвалидитетом у различитим областима и ојачавање улоге удружења особа са инвалидитетом;
2. сагледавање броја и структуре особа са инвалидитетом и услова њиховог живота уз пружање подршке развоју услуга у заједници и информисања јавности о положају особа са инвалидитетом уопште и посебно које живе у установама резиденцијалног типа.

Очекивани исход у области остваривања пуне партиципације особа са инвалидитетом јесте што равноправније и пуније учешће особа са инвалидитетом у друштву.

2.3.3. Једнакост

Основа једнакости особа са инвалидитетом јесте одсуство дискриминације и дискриминаторског поступања према особама са инвалидитетом. Термин дискриминација означава свако прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на лица или групе, као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а које се заснива на инвалидности или разлозима у вези са њом. Дискриминација може бити непосредна и посредна, повреда начела једнаких права и обавеза, као и позивање и навођење на дискриминацију или помагање у дискриминаторском поступању. Како је већ наглашено, у Републици Србији је развијен општи правни оквир забране дискриминације и посебно спречавања дискриминације особа са инвалидитетом, којима су утврђени механизми заштите од дискриминације усклађени са највишим европским стандардима у овој области, а који стоје на располагању и особама са инвалидитетом.

За остваривање *de facto* једнакости од нарочитог значаја су афирмативне акције и мере у различитим областима које особама са инвалидитетом осигуравају не само ефикасну правну заштиту од дискриминације него и подстичу развијање политика и програма у областима образовања, запошљавања, рада и становања... Ове мере представљају смернице и минималне стандарде које треба даље разрађивати прописима из области социјалне заштите, компензаторних права, урбанизма и грађевинарства, саобраћаја и телекомуникација, процесног права, образовања, културних и спортских делатности и др. јер само подстицањем укључивања и унапређивањем положаја у различитим областима може да се постигне једнакост особа са инвалидитетом у друштву.

Без обзира на постојање регулативе већ дужи низ година, дискриминација и даље постоји. Према извештајима ПР⁴², који као самосталан и независан државни орган

⁴² Редован годишњи извештај Повереника за заштиту равноправности за 2015. годину, Београд

континуирано спроводи активности у циљу унапређења равноправности и спречавања дискриминације свих, укључујући и особе са инвалидитетом, од укупног броја притужби које се том телу подносе, 14% се односи на дискриминацију по основу инвалидности, а највише притужби за заштиту од дискриминације на основу инвалидитета било је у области рада и запошљавања, пружања јавних услуга и/или коришћења јавних објеката, образовања и стручног усавршавања и у поступцима пред органима јавне власти. ПР свакодневно утиче на спречавање дискриминације особа са инвалидитетом и посебно жена са инвалидитетом, непосредно и у сарадњи са организацијама цивилног друштва утиче на препознавање појма и облика дискриминације и доноси препоруке усмерене ка подизању нивоа свести заједнице о томе.

Такође, сходно годишњим извештајима о раду, примећује се и повећање броја притужби које ЗГ подносе особе са инвалидитетом, што је и очекивано пошто се овај орган с протоком времена афирмисао у јавности. Притужбе пред ЗГ⁴³ најчешће се указује на повреду права из области социјалне заштите, ћутања администрације, компензаторних права, приступачност, права лица лишених пословне способности, права на запошљавање и права на једнакост.

Нарочиту пажњу, када је у питању остваривање једнакости, заслужује положај жена и девојчица са инвалидитетом, имајући у виду да се често сусрећу са вишеструком дискриминацијом, посебно у погледу приступа правди, заштите од насиља и злостављања, што је и Комитет УН за права особа са инвалидитетом апострофирао у закључним опсервацијама и препорукама Републици Србији у априлу 2016. године, али свакако и у погледу реализације права на породицу, образовање, здравствену заштиту, запошљавање... Особе са инвалидитетом, нарочито жене и деца са инвалидитетом и особе смештене у институцијама, могу бити изложене повећаном ризику од насиља, злостављања, експлоатације. Оне се могу суочити са насиљем како у породичном, тако и у институционалном окружењу, те је потребно континуирано деловање свих надлежних органа и других актера ради обезбеђивања правовремене и ефикасне заштите.

Остваривање једнакости подразумева и равноправан приступ правди, без препрека и дискриминације, уз осигурање примереног прилагођавања поступака, санкција и накнада жртвама са инвалидитетом, као и статистичког праћења и сагледавања ових поступака. Од посебног је значаја, а наглашено је и у Закључним запажањима Комитета за права особа са инвалидитетом у вези са Иницијалним извештајем о примени Конвенције о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији, да је потребно посебну пажњу посветити и обезбеђивању служби хитних интервенција и помоћи у ванредним ситуацијама за све особе са инвалидитетом.

Такође, и у Извештају о спровођењу Прве Стратегије наглашено је да је створен задовољавајући законодавни и институционални оквир за заштиту особа са инвалидитетом од дискриминације, те да су у овој области постигнути значајни резултати, али да је неопходно континуирано радити на даљој сензибилизацији друштва и подизању свести јавности о положају и правима особа са инвалидитетом.

⁴³ Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2015. годину, Београд, 14. март 2015. године

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области једнакости особа са инвалидитетом јесте промовисање и активно деловање у правцу равноправног третмана особа са инвалидитетом у свим областима друштвеног живота.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. обезбеђење што већег нивоа заштите од дискриминације и спровођење активне политике борбе против дискриминације и промоцију једнаких могућности у свим сферама друштвеног живота подизањем нивоа свести душтвених актера о облицима дискриминације и њиховом превазилажењу нарочито у областима пружања јавних услуга, приступа правди, запошљавања и рада, образовања и рада органа јавне власти, посебно подржавањем рада удружења грађана које се баве овим питањима;
2. сагледавање и елиминисање кумулативних ефеката дискриминације које особе са инвалидитетом потенцијално доживљавају по другим основама попут националне припадности, старости, расе или етничке припадности, пола, вероисповести, уверења или сексуалног опредељења.

Очекивани исход у области остваривања једнакости особа са инвалидитетом јесте континуиран рад свих актера на искорењивању дискриминације особа са инвалидитетом у различитим аспектима живота.

2.3.4. Запошљавање

Питање укључивања особа са инвалидитетом на тржиште рада има велики значај као претпоставка инклузије у све сфере друштвеног живота и због тога је потребно посматрати га у ширем контексту од контекста проблема социјалне политике. Законска регулатива у Републици Србији је у пуној мери изједначила положај особа са инвалидитетом када је у питању запошљавање на отвореном тржишту или под посебним условима, рад, права и обавезе из радног односа, професионална рехабилитација и др. Такође, предвиђени су и различити подстицаји – мере активне политике запошљавања особа са инвалидитетом, које и финансијски и нефинансијски треба да помогну послодавцу када је у питању запошљавање ове изразито осетљиве категорије становништва.

Сагледавајући тржиште рада Републике Србије у претходном периоду, нарочито од увођења обавезе запошљавања особа са инвалидитетом, може се закључити да су учињени помаци у сагледавању и унапређивању положаја ове категорије на тржишту рада. У оквиру НСЗ спроводи се активна политика запошљавања особа са инвалидитетом која подразумева различите мере усмерене на професионалну рехабилитацију, запошљавање и самозапошљавање особа са инвалидитетом као и финансијски подстицаји⁴⁴, али укупни постигнути резултати и даље нису у потпуности задовољавајући, а највећи број особа са инвалидитетом и даље је изван тржишта рада. Разлози који неповољно утичу на степен укључености особа са инвалидитетом у свет рада су многобројни и могу се сагледавати као општи, који утичу на општу стопу запослености, као привредна и инвестициона активност у правцу отварања нових радних места или усклађеност образовног система са захтевима тржишта рада и недостатак потребних знања, компетенција и радног искуства, застаривање стечених знања, вештина и компетенција. Поједини узроци који

⁴⁴ Информатор о раду Националне службе за запошљавање, март 2015. године

неповољно утичу на степен укључености особа са инвалидитетом на тржиште рада су међутим специфични за особе са инвалидитетом и односе се на високу стопу неактивности самих особа са инвалидитетом (према подацима НСЗ у 2014. години на евиденцији било је укупно 20.780 особа са инвалидитетом, а овај број је готово непромењен последњих година), недовољну развијеност система подршке, зависност од давања из система социјалне заштите и др. Из наведеног произилази да је политика запошљавања особа са инвалидитетом суочена са више изазова. Закључак из Извештаја о спровођењу Прве Стратегије јесте да је у области запошљавања постигнут напредак, како у погледу законодавног оквира, тако и у погледу конкретних мера за подстицање запошљавања особа са инвалидитетом. Средства која се издвајају за реализацију мера активне политике запошљавања за особе са инвалидитетом допринела су подизању запошљивости, повећању запошљавања особа са инвалидитетом и побољшању њиховог положаја на тржишту рада. Ипак, и у овој области нужно је непрекидно улагати напоре који воде ка осигуравању, подстицању и подржавању да се особе са инвалидитетом, што је више могуће, мотивишу за потпуно укључивање у економски и социјални живот, односно да се укључе у процесе заснивања и одржања запослења као једног од предуслова партиципације у свим друштвеним токовима.

При анализи података добијених на основу Пописа 2011. године⁴⁵, наведено је: „да од целокупног броја особа са инвалидитетом у Републици Србији, економски активно становништво чине 71.107 особа, односно у укупном проценту 12,4%, а од свих особа са инвалидитетом 9% у тренутку пописа има запослење“, што чини да је готово 90% особа са инвалидитетом економски неактивно. Ови подаци се увелико разликују од земаља ЕУ где је стопа запослености особа са инвалидитетом око 50%. Чињеница је да квалитетна радна места обезбеђују економску независност, поспешују лично остваривање и представљају најбољу заштиту од сиромаштва, од кога су особе са инвалидитетом у великом ризику.

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области запошљавања особа са инвалидитетом јесте повећање стопе активности и стопе запослености особа са инвалидитетом.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. Свеобухватно сагледавање положаја особа са инвалидитетом на тржишту рада у РС, а ради утврђивања стања у области, идентификовања узрока и препрека у запошљавању особа са инвалидитетом, њиховог ублажавања и превазилажења;
2. даља, пуна имплементација прописа којима се подстиче запошљавање ОСИ у сарадњи са социјалним партнерима и цивилним сектором, уз посвећивање посебне пажње младима са инвалидитетом при њиховом преласку из образовања на посао, као и запошљавању жена са инвалидитетом, младим ОСИ који рано напуштају школовање и нису у свету рада и младим ОСИ у руралним подручјима.

Очекивани исход у области запошљавања особа са инвалидитетом јесте повећање стопе запослености особа са инвалидитетом, посебно броја запослених на отвореном тржишту рада, и повећање стопе активности особа са инвалидитетом.

⁴⁵ Студија „Особе са инвалидитетом у Србији“ аутора Милана М. Марковића на основу података Републичког завода за статистику

2.3.5. Образовање и обука

Образовање је процес промене личности у жељеном правцу усвајањем различитих садржаја у зависности од узраста и потреба јединке. Праведан, организован и квалитетан развој система образовања је један од кључних услова за развој целог друштва. Оквир развоја система образовања у Републици Србији дат је стратешким и законским документима из ове области којима се уводи и афирмише инклузиван приступ, једнаке могућности, индивидуализовани приступ и индивидуални образовни план, могућност прилагођавања образовних исхода, постојање стручних тимова за додатну подршку и увођење педагошких асистената, формирање интерресорних комисија за процену потреба ученика за додатним подршком, афирмативне мере за упис у средње школе и факултете, уџбеници прилагођеног формата, прилагођена наставна и дидактичка средства, коришћење асистивне технологије и др. Тако, нпр. према подацима надлежног министарства, у школама су запослена укупно 174 педагошка асистента, који имају улогу посредника између родитеља и школа и пружају додатну педагошку помоћ деци, а такву подршку и помоћ пружају и персонални асистенти/пратиоци у школи, који представљају подршку из домена социјалне заштите.

Међутим, у пракси, овако напредан и свеобухватан законодавни оквир неопходно је потврдити и одговарајућим степеном имплементације, посебно имајући у виду да су потребе за подршком веће него постојећи ресурси, нарочито они који се финансирају на нивоу јединица локалне самоуправе. Управо наведено је један од разлога што се приступа изради Акционог плана за инклузивно образовање са циљевима: унапређивања прописа у области инклузивног образовања и социјалне инклузије; развијања система подршке деци и младима; унапређивања компетенција запослених; стварања инклузивног окружења за развој, учење и учешће; развијања и примене механизма за праћење и вредновање инклузивног образовања.

Од коликог је значаја ова област за унапређење положаја особа са инвалидитетом говоре подаци добијени по основу Пописа 2011. године⁴⁶ да је од укупног броја особа са инвалидитетом у Републици Србији, за њих 12,2% (69.043) пријављено је да никада нису похађале основно образовање, што представља 41,9% укупног становништва Републике Србије које никада није ишло у основну школу и веома је алармантан податак иако од овог броја 65% припада категорији особа старих од 75 година. Даље, према резултатима Пописа 2011. године⁴⁷, 52,7% особа са инвалидитетом узраста изнад 15 година има завршено основно образовање или непотпуну основну школу, док свега 6,5% има завршено више или високо образовање. Ове разлике се продубљују уколико посматрамо и податке на регионалном нивоу. Поред тога, како основно тако и средње образовање није прилагођено потребама привреде и тржишта рада, што умањује његову друштвену релевантност, посебно када су у питању особе са инвалидитетом. Основно и средње образовање (осим у случају малог броја огледних програма у средњем стручном образовању) углавном су усмерени на стицање академских и стручних знања, а недовољно на развој кључних компетенција и практичних професионалних вештина потребних за запошљавање.

Поред редовних школа, у нашој земљи постоје и школе за образовање деце са сметњама у развоју. Неке од ових школа су школе са домом ученика, мањи број су школе које уписују децу са одређеном врстом сметње (вид, слух, моторичке сметње) или су организоване као „мултифункционалне“ школе које образују децу са различитим развојним сметњама. У овим школама спроводи се основно и средње образовање, континуирана едукација и рехабилитација деце са сметњама у развоју и

⁴⁶ извор: Студија „Особе са инвалидитетом у Србији” аутора Милана М. Марковића

⁴⁷ Републички завод за статистику Попис 2011. године

особа са инвалидитетом до даљег укључивања у друштвену заједницу. Основне школе за образовање деце са сметњама у развоју школске 2015/16 године је похађало 6217 ученика.

Подаци из земаља ЕУ такође говоре да стопа одсуства из образовања особа старости 16-19 година која су у приличној мери ограничене неким обликом инвалидитета износи 37%, као и да је приступ редовном образовању деце са тешким обликом инвалидитета отежан, чак понекад доводи до изолације.

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области образовања и обука особа са инвалидитетом јесте унапређивање културе, политике и праксе квалитетног инклузивног образовања и целоживотног учења за особе са инвалидитетом.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. адекватно и пуно укључивање у систем инклузивног и квалитетног образовања и доживотног учења, посебно младих и деце са инвалидитетом, путем ране идентификације специфичних потреба сваког детета/ученика са инвалидитетом, пружање адекватне персонализоване помоћи и подршке индивидуализованом учењу;
2. спровођење континуираног информисања јавности, уз јачање капацитета локалних самоуправа и обавезно стручно усавршавање наставника и другог стручног кадра у образовању и проналажење начина за свеобухватно прикупљање података и редовно праћење постигнутих резултата који се односе на статистичке показатеље о стопама партиципације у области образовања и ефектима на остваривање самосталности и независности особа са инвалидитетом интеграцијом на тржиште рада после процеса образовања.

Очекивани исход у области образовања и обука особа са инвалидитетом јесте повећање обухвата и смањивање осипања ученика са инвалидитетом у оквиру квалитетног инклузивног образовања.

2.3.6. Социјална заштита

У Републици Србији се социјална заштита и социјална сигурност грађана обезбеђују кроз социјално осигурање и различите услуге и новчана давања из система социјалне, породичне, дечије и борачко-инвалидске заштите. Социјално осигурање обухвата пензијско-инвалидско осигурање, здравствено осигурање и осигурање за случај незапослености и обухвата новчане накнаде по основу осигурања. Смањење екстремног сиромаштва и део социјалне заштите коју не обезбеђује социјално осигурање остварују се кроз социјалну и дечију заштиту, што је регулисано прописима о социјалној заштити и финансијској подршци породици са децом и обухвата новчана давања као што су: социјална помоћ, дечији и родитељски додатак, додатак за помоћ и негу другог лица, увећани додатак за помоћ и негу другог лица, право на помоћ за оспособљавање за рад, новчана права по основу борачке и инвалидске заштите...

Ниже стопе партиципације у општем образовању и на тржишту рада резултирају неједнакостима у остваривању прихода и сиромаштвом особа са инвалидитетом, што доводи до социјалне искључености и изолације. Новчана давања из области социјалне заштите, односно додатак за помоћ и негу другог лица и увећани додатак за помоћ и негу другог лица, намењена су корисницима који због болести или инвалидности не

могу самостално да обављају основне свакодневне активности, независно од њиховог материјалног положаја. Месечни износ увећаног додатка за негу и помоћ од око 26.000 динара, превазилази износ нето минималне зараде, те се, у том односу, може оценити као адекватан. Успостављена је и посебна мера директне подршке родитељима деце са сметњама у развоју који се о својој деци брину у породичном окружењу, па право на посебну новчану накнаду има један од родитеља који није у радном односу, а који најмање 15 година непосредно негује своје дете које је остварило право на увећани додаток за помоћ и негу другог лица, и то у виду доживотног месечног новчаног примања у висини најниже пензије.

Према најновијим подацима МРЗБС из априла 2016. године, увећани додаток за помоћ и негу другог лица примило је укупно 34.429 корисника, док је укупно 15.639 пунолетни корисник користио основни додаток за помоћ и негу другог лица. Број корисника овог додатка се константно повећава.

Што се тиче услуга, реформа социјалне заштите у Републици Србији започета почетком претходне деценије усмерена је на развијање интегралне социјалне заштите кроз развој и стандардизацију различитих врста услуга (дневни боравци, становање уз подршку, помоћ у кући, сервис персоналних асистената, сарадник за породице деце са сметњама у развоју, породични саветник, повремени породични смештај...), плурализам пружалаца (установе социјалне заштите, организације цивилног друштва, друга физичка и правна лица и центри за социјални рад) и унапређење квалитета услуга и квалитета стручног рада. У том смислу се улажу напори да се са модела који се у значајној мери ослања на резиденцијалне установе пређе на модел услуга у заједници за појединце и породице док је смештај у установе, услуга за којом се посеже ако се подршка не може обезбедити у неком облику који је мање рестриктиван. Овакав модел подразумева већу социјалну укљученост и доприноси осамостаљивању и унапређивању живота појединца.

У 2014. години⁴⁸ на евиденцији центара за социјални рад је било укупно 61.459 пунолетних корисника са инвалидитетом, што је 12,6% укупног броја одраслих корисника центара. Одрасле особе са инвалидитетом су на другом месту по заступљености и међу њима је највише одраслих особа од 26 до 64 године. Иако је присутан тренд смањења броја пунолетних особа са инвалидитетом на резиденцијалном смештају, услуга домског смештаја доминира у односу на остале услуге смештаја које се обезбеђују за ову циљну групу. Тако је домски смештај користило је 10.896 особа са инвалидитетом⁴⁹. Доминантан разлог смештаја особа са инвалидитетом у дом за смештај одраслих са инвалидитетом је да породица корисника није спремна да води бригу о кориснику или корисник нема ближих сродника. Значајно мањи број корисника је смештен због неадекватног породичног старања, социо-материјалних разлога као и личног избора корисника. У старосној структури свих пунолетних са сметњама у развоју на смештају (у свим установама социјалне заштите) доминирају одрасли корисници са 49,8%, и старији са 44,7%, док је удео младих 5,5%. Услуга породичног смештаја се још увек недовољно примењује, а што се тиче старосне структуре породичног смештаја, од укупног броја на породичном смештају доминирају млади са 55,2%.

У току 2014. године орган старатељства, односно ЦСР⁵⁰ су у односу на 944 особе окончали поступак лишења пословне способности. У односу на прошлу годину број потпуних лишења пада, док је број делимичног лишења пословне способности порастао, што се може сматрати позитивним трендовима у односу на поступке заштите

⁴⁸ Извештај о спровођењу Прве Стратегије

⁴⁹ извор Извештаји установа за смештај одраслих особа са инвалидитетом

⁵⁰ извор Извештаји центара за социјални рад

особа са инвалидитетом. Такође подошени су и предлози за враћање пословне способности.

Деца са сметњама у развоју, према Закону о социјалној заштити, су корисници услуга социјалне заштите ако имају телесне, интелектуалне, менталне, сензорне, говорно-језичке, социо-емоционалне, вишеструке и сл. сметње у развоју, а њихове потребе за интеграцијом, негом и материјалном сигурношћу превазилазе могућности породице. Сагледавање положаја и потреба деце са сметњама у развоју у систему социјалне заштите отежано је непостојањем општеприхваћене дефиниције деце са сметњама у развоју, неуједначеним критеријумима у различитим системима и неадекватном евиденцијом као последицом ових недостатака. У 2014. години⁵¹ на евиденцији центара за социјални рад је било 9.861 дете са сметњама у развоју од којих доминирају деца са телесним (34%), па вишеструким и интелектуалним сметњама. У 2014. години је настављен тренд раста броја деце која користе увећани додатак за негу и помоћ другог лица, као и тренд смањења броја деце са сметњама у развоју на резиденцијалном смештају (укупно 657 деце). Највећи број деце којима престаје смештај у домовима специјализованим за децу са сметњама у развоју, премештено је у хранитељске породице.

Са друге стране, подаци закључно са 2013. годином⁵² указују на то да, од укупно 137 локалних самоуправа које су доставиле податке, 37 локалних самоуправа не финансира ниједну услугу социјалне заштите. У оним заједницама које финансирају ове услуге, најзаступљеније су: услуге помоћи и неге у кући, дневни боравак и услуге подршке за самосталан живот. Када је реч о услугама намењеним деци и младима, најчешће су организоване услуге: дневни боравак за децу и младе са сметњама у развоју, лични пратилац, становање уз подршку за младе који се осамостаљују и дневни боравак за децу и младе са телесним инвалидитетом. На интернет презентацији ЗСЗ налази се База података о локалним социјалним услугама која би требала да представља преглед институционализованих услуга социјалне заштите у локалним заједницама у Републици Србији, са подацима о пружаоцима и корисницима тих услуга⁵³. Ову би базу, међутим, било потребно редовно ажурирати како би у пуној мери могла да омогућава увид у актуелни степен развијености и географску заступљеност услуга социјалне заштите на локалном нивоу, као и у врсту тих услуга и њихове пружаоце.

Са друге стране, МРЗБС је почетком 2016. године, извршило расподелу наменских средстава спровођење услуга социјалне заштите на локалном нивоу, и то за 123 јединице локалне самоуправе које су обезбедиле и сопствено учешће а које спадају у II, III и IV групу неразвијености, тако да се у перспективи може очекивати већа распрострањеност услуга на локалу и већи обухват корисника.

Без обзира на добре резултате реформе који су постигнути у неким сегментима, положај особа са интелектуалним и менталним тешкоћама, није се битно променио. Капацитети домова су практично остали непромењени, листе чекања и даље постоје, услуге у заједници које спречавају улазак, односно омогућавају излазак из институција, недовољно су развијене, деца са инвалидитетом су још увек на резиденцијалном смештају.

Из наведеног следи да је убудуће потребно наставити напоре ка развоју свих услуга социјалне заштите и капацитета пружалаца тих услуга на свим нивоима, као и повећању обухвата лица појединим услугама у складу са потребама у правцу

⁵¹ извор Деца у систему социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту

⁵² Извештај Републичког завода за социјалну заштиту

⁵³ http://www.zavodsz.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=245&Itemid=245

спровођења процеса деинституционализације у што већој мери и инклузије особа са инвалидитетом у друштво.

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области социјалне заштите особа са инвалидитетом јесте омогућавање једнакости, одговарајућег животног стандарда за особе са инвалидитетом и одрживост система социјалне заштите, уз унапређење обухвата и адекватности услуга у складу са потребама и новчаних давања усмерених на најугроженије.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. наставак процеса деинституционализације уз истовремено успостављање, развој и повећање доступности услуга у локалној заједници и подршке самосталном животу особа са инвалидитетом обезбеђивањем средстава и професионалних капацитета за ширење и развој ових услуга од стране различитих пружалаца;
2. повећање подршке природној породици ради спречавања одвајања деце и проналажење адекватних решења која најефикасније задовољавају њихове потребе, као и унапређење и развијање услова смештаја посебно одраслих са интелектуалним и менталним тешкоћама, уз унапређивање подршке за самостални живот;
3. преиспитивање адекватности и обухвата новчаних давања у систему социјалне заштите посебно права на додатак за помоћ и негу другог лица, повезивање комисија за вештачење.

Очекивани исход у области социјалне заштите јесте обезбеђивање права и услуга које омогућавају одговарајући животни стандард за што већи број особа са инвалидитетом.

2.3.7. Здравство

Системом здравствене заштите остварује се ниво очувања здравља грађана и породице кроз спровођење мера за очување и унапређење здравља, спречавање и рано откривање болести и повреда и благовремено и ефикасно лечење и рехабилитацију, што је регулисано прописима из области здравствене заштите. У оквиру унапређења примарног нивоа здравствене заштите регулисана је и сензибилизација здравствених радника и локалне самоуправе ради унапређења знања и вештина комуникације са особама са инвалидитетом, као и унапређење и јачање служби кућног лечења и неге и патронажних служби које су кључне за помоћ особама са инвалидитетом. И други прописи из ове области непосредно су везани за положај особа са инвалидитетом, и то: прописи о заштити лица са менталним сметњама, о правима пацијената, о медицинско-техничким помагалима, листе лекова и сл.

На основу Закона о заштити лица са менталним сметњама, специјалне болнице за психијатријске болести су започеле процес деинституционализације, тако да је заузетост постеља у константном паду од 2012. године. Тако је нпр., према подацима Министарства здравља, у Специјалној болници „Свети Врачеви“ заузетост постеља у 2012. години са 89% у 2015. години смањена на 78%, у Клиници за психијатријске болести „Др Лаза Лазаревић“ је у 2012. години била 76,1% а 2015. године 69,8%, у Специјалној болници за психијатријске болести „Горња Топоница“ у 2012. години заузетост била 88% а у 2015. години свега 70%.

Међутим, само спровођење регулативе из ове области може довести до ограниченог приступа особама са инвалидитетом здравственим услугама и то из различитих разлога - архитектонска, комуникацијска, техничка неприступачност здравствених услуга и недостатак особља сензибилисаног за рад са особама са инвалидитетом⁵⁴, што може да доведе до неједнакости у остваривању права на здравствену заштиту које нису непосредно повезане са њиховим стањем. Тако је нпр. један од не малих изазова у овој области и усклађивање терминологије која се користи како у оквиру законских текстова тако и у пракси, па се негде помињу ментално недовољно развијена лица или се особе са инвалидитетом називају по врсти дијагнозе и сл. У том смислу је као један од закључака из Извештаја о спровођењу Прве Стратегије наведено да је потребно преиспитати поједине одредбе подзаконских аката који уређују ову материју.

Анализа праћења индивидуалних искустава особа са инвалидитетом⁵⁵ показује да је област здравља и рехабилитације једна од најважнијих за испитане особе са инвалидитетом. Искуства у ограничењима у коришћењу здравствених услуга и рехабилитације због неприступачности или рестриктивних критеријума за остваривање појединих права из области здравствене заштите је доживело чак 45% испитаника. Дискриминацију у овој области доживело је 28,33% испитаника, а непоштовање различитости нпр. у области остваривања права на заштиту репродуктивног здравља, је осетило чак 43,33%. Истакнуто је још да здравствени радници опште медицине не познају карактеристике појединих врста инвалидитета и користе неадекватну терминологију.

Посебан сегмент и специфичан изазов у области здравствене заштите представља систем раног откривања и третмана деце са сметњама у развоју и деце са ретким болестима.

Комитет УН за права особа са инвалидитетом препоручио је Републици Србији априла 2016. године да предузме мере како би обезбедила да се особе са инвалидитетом подвргавају медицинским интервенцијама само уз свој информисан пристанак и спречи евентуална кршења људских права особа са психо-социјалним и интелектуалним оштећењима смештених у психијатријске установе.

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у области здравствене заштите особа са инвалидитетом јесте омогућавање особама са инвалидитетом право на равноправан приступ здравству, укључујући мере за очување и унапређење здравља као и ефикасно лечење и рехабилитацију, у складу са њиховим могућностима и потребама.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. повећање нивоа информисаности и знања о особама са инвалидитетом и инвалидитету како стручних здравствених радника и медицинског особља, тако и самих особа са инвалидитетом у смислу превенције различитих обољења, репродуктивног здравља, борби против специфичних обољења и сл. уз промоцију услуга менталног здравља и развој услуга ране интервенције и процене потреба;

⁵⁴ Алтернативни извештај о примени конвенције о правима особа са инвалидитетом у Републици Србији, стр. 24

⁵⁵ „Monitoring individualnih iskustava osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji, Centar za orijentaciju društva, Disability Rights Promotion International, Beograd, jun 2013

2. обезбеђивање физичке приступачности здравствених установа и приступачне опреме која омогућава пружање различитих здравствених услуга, уз обезбеђивање адекватне медицинске рехабилитације и медицинско-техничких помагала.

Очекивани исход у области здравствене заштите јесте омогућавање равноправног приступа што већем броју здравствених услуга за особе са инвалидитетом.

2.3.8. Друге активности које доприносе изједначавању могућности особа са инвалидитетом

Конвенцијом о правима особа са инвалидитетом, између осталог, утврђено је да се потврђује универзалност, недељивост, међузависност и међусобна повезаност свих људских права и основних слобода, и у том смислу потреба да се особама са инвалидитетом гарантује пуно и једнако уживање тих права и слобода без дискриминације с циљем унапређења поштовања урођеног достојанства, доприноса побољшању положаја особа са инвалидитетом и унапређења њиховог учешћа у свим аспектима друштвеног живота. Пуна имплементација ове конвенције и постизање наведених циљева подразумева потребу креирања и спровођења мера и активности у свим релевантним политикама, уз развој партнерског односа са удружењима особа са инвалидитетом, посебно водећи рачуна о оним особама са инвалидитетом које се суочавају са специфичним баријерама, двоструком или вишеструком дискриминацијом те представљају посебно рањиву групу која услед тежине и сложености свог инвалидитета имају потребу за високим степеном подршке – жене и девојке са инвалидитетом, деца и млади са инвалидитетом, особе са инвалидитетом из мањинских и мигрантских заједница, стари...

Остваривање било којег циља подразумева обезбеђивање одређених средстава за њихову реализацију. У том смислу, креирање специфичних, афирмативних мера и активности предпоставља и обезбеђивање одговарајућег нивоа средстава, те је посебно важно остваривање могућности за коришћење средстава која стоје на располагању у оквиру ЕУ, као и других донаторских средстава, којима је могуће постићи жељене резултате у што већем обиму и тиме допринети унапређењу достизања постављених жељених резултата и ефеката примене ове Стратегије.

Посебни и оперативни циљеви

Посебни циљ у смислу изједначавања могућности особа са инвалидитетом је стално деловање свих актера на свим нивоима у ширем оквиру недискриминације посматрајући инвалидитет као питање људских права.

Ради реализације посебног циља, предвиђају се следећи оперативни циљеви:

1. креирање и подржавање афирмативних мера у свим областима које доприносе изједначавању могућности нарочито оних особа са инвалидитетом које спадају у посебно осетљиве друштвене групе;
2. осигурање коришћења одговарајућих средстава на свим нивоима, као и средстава претприступних фондова за побољшање положаја особа са инвалидитетом.

Очекивани исход у овој области подразумева спровођење различитих афирмативних мера, са посебним нагласком на обезбеђивање финансијских средстава како на унутрашњем тако и на међународном нивоу.

3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ

3.1. Акциони план за спровођење Стратегије

Стање у погледу положаја особа са инвалидитетом у РС у периоду спровођења Прве Стратегије, унапређено је нарочито у смислу померања тежишта са медицинског на социјални модел инвалидности, уграђивањем различитих права и могућности у широком дијапазону политика и законских текстова као основу за побољшање положаја особа са инвалидитетом у пракси, али је свакако и убудуће неопходно улагати напоре у реализацију већ донетог правног оквира, као и даље омогућавање остваривања равноправности и једнакости у пуној мери у свим областима друштвеног живота, као сталном задатку социјално одговорне државе.

У смислу наведеног, општи циљ утврђен овом Стратегијом у смислу континуираног рада на побољшању свеукупног социјалног и економског положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији конкретизује се прецизирањем појединих мера и активности у оквиру праваца деловања у свих осам области саме Стратегије и то кроз Акциони план за имплементацију Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године - Акциони план, који је одштампан уз ову стратегију и чини њен саставни део. Поред утврђивања мера и активности за реализацију општег циља у свим областима Стратегије, што се одређује и временским оквиром наведеним у Акционом плану, наведени су и очекивани резултати за сваку меру и активност, као и носиоци тих мера и активности. Неке од предвиђених мера могуће је реализовати у одређеном временском периоду, што је и наведено у сваком конкретном случају, међутим, већина активности је трајног и континуираног карактера, те их је потребно спроводити перманентно јер само тако могу дати одговарајуће резултате. Неопходност сталног деловања различитих актера, подвучена је како у тексту саме Стратегије, тако и у Акционом плану, у коме је таква потреба непосредно видљива наглашавањем да је спровођење појединих активности континуиран процес, који треба и редовно да се прати по годинама, што једино може да доведе до жељених резултата.

Финансирање мера и активности планираних Акционим планом вршиће се из средстава буџета Републике Србије, буџета територијалне аутономије и буџета јединица локалних самоуправа, као и из средстава поклона, донација, легата, кредита и из других извора.

Финансијски оквир за реализацију предвиђених мера и активности дат је у случајевима када се ради о временски тачно опредељеним активностима и када оне немају трајан, односно континуирани карактер, као и у случајевима када је планским Буџетом РС предвиђено издвајање за поједине намене у наредном периоду. У другим случајевима финансијски оквир ће бити сагледаван кроз достављање предвиђених извештаја који ће, између осталог, садржавати и део који се односи на утрошена средства по појединим наменама, како би се видело на који начин, односно са којим средствима су се постигли резултати. Са друге стране, неке активности могу и треба да се спровode без потребе обезбеђивања додатних средстава у односу на већ обезбеђена средства, поготово када се говори о активностима које спадају у редовне послове појединих органа – нормативни, статистички, аналитички, инспекцијски и слични послови.

У складу са средствима буџета Републике Србије за 2016. годину, у оквиру МРЗБС – као министарства које је носилац највећег броја предвиђених активности, у оквиру Буџетског фонда за програме заштите и унапређење положаја особа са инвалидитетом предвиђено је око 350.000.000 динара, док је у оквиру Буџетског фонда за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом обезбеђено око 1.250.000.000,00 динара, што је укупно 1.600.000.000,00 динара. Даље, за трансфере јединицама локалне самоуправе ради подстицања креирања и реализације услуга различитих социјалне заштите, предвиђена су средства у износу од 700.000.000,00 динара, а за конкурсне процедуре још око 70.000.000,00 динара, што са претходно наведеним чини око 2,4 милијарде динара са раздела овог министарства.

За реализацију планираних мера и активности на годишњем нивоу, у оквиру истог министарства, у складу са приоритетним областима финансирања за период 2016-2017. година, приликом исказивања средстава неопходних за реализацију приоритетних области финансирања полази се од пројекције основних параметара и усвојених лимита за исте године, те се, за реализацију предвиђених мера и активности, може очекивати и убудуће износ од око 2,5 милијарди динара на годишњем нивоу.

Остали носиоци активности, имајући у виду да се у највећем броју активности ради о редовним пословима појединих државних органа и органа територијалне аутономије и јединица локалне самоуправе, у оквиру обезбеђених средстава, такође располажу са одређеним износом средстава, а потребно је нагласити чињеницу да ће се активности на годишњем нивоу спроводити у оквиру финансијских могућности сваког органа/организације појединачно.

Истовремено, како је самим Акционим планом и предвиђено, потребно је уложити највеће напоре у свим областима у правцу обезбеђивања додатних средстава за реализацију активности предвиђених Акционим планом у смислу проналажења различитих донатора и креирању програма и пројеката који ће у наредном периоду омогућити унапређење положаја особа са инвалидитетом из тих извора, што је посебно наглашено кроз последњу – осму област деловања, односно кроз друге активности које доприносе изједначавању могућности особа са инвалидитетом.

3.2. Извештавање о примени Стратегије и Акционог плана

У циљу праћења постигнутих резултата и процене успешности реализације мера и активности предвиђених Акционим планом, сва тела задужена за њихово спровођење у обавези су да припремају извештаје које, преко МРЗБС, достављају повременом радном телу Владе – Савету за особе са инвалидитетом, а сажети приказ извештаја о спровођењу Стратегије биће објављен на интернет презентацији МРЗБС. Ови извештаји се припремају после две године од почетка примене Стратегије, посебно имајући у виду да су за поједине мере и активности управо из тог разлога предвиђени рокови за реализацију до краја 2018. године, како би се могли анализирати постигнути резултати и, у односу на те резултате и процену потреба особа са инвалидитетом, како би се могло интервенисати ревизијом самог Акционог плана.

Извештаји свих тела задужених за спровођење мера и активности предвиђених Акционим планом, садрже податке о:

- 1) реализацији циљева Стратегије и мера и активности предвиђених Акционим планом по појединачним областима, кроз достављење статистичких и других података о реализованим активностима и броју укључених лица;
- 2) финансијским средствима утрошеним за реализацију предвиђених мера и активности у току извештајног периода;

3) планираним средствима за текућу годину и пројекцијама за наредне две године, у складу са могућностима буџета и плановима органа;

4) пројектним активностима на међународном нивоу по основу којих се обезбеђују средства за одређене намене у вези са унапређењем положаја особа са инвалидитетом и износом тих средстава на нивоу текуће године.

Приликом реализовања активности и сачињавања извештаја, дакле, поред постигнутих резултата, посебну пажњу потребно је посветити обезбеђивању финансијске подршке од стране ЕУ и могућности које су на располагању од стране појединих земаља кроз реализацију конкретних пројеката.

На основу оваквих извештаја, који се достављају најкасније до истека првог тромесечја 2018. године, односно након протеча две године примене ове стратегије, врши се сагледавање конкретних резултата и укупног износа средстава за реализацију мера и активности, о чему ће Савет за особе са инвалидитетом информисати Владу преко МРЗБС. Након истека временског периода имплементације Стратегије, достављају се нови, коначни извештаји од стране свих тела, као би се сагледали резултати спровођења Стратегије у целом временском периоду њене имплементације. Ови извештаји се достављају на исти начин као и претходни, Савету за особе са инвалидитетом и то преко МРЗБС, у року од три месеца од завршетка периода имплементације Стратегије. На основу ових извештаја сачињава се завршни извештај са анализом постигнутих резултата и утрошеним средствима у целом периоду спровођења Стратегије. Завршни извештај се доставља Влади РС, ради сагледавања будућих праваца деловања у овој области.

Са друге стране, нису само ови извештаји основ за сагледавање будућих праваца деловања у овој области. Питање о функционисању и социјалној интегрисаности особа са инвалидитетом је потребно интегрисати и редовно спроводити и у оквиру статистичких истраживања која спроводи Републички завод за статистику, као што су попис становништва, Анкета о радној снази и Анкета о приходима и условима живота, а резултате редовно обрађивати и објављивати. Ови подаци се могу на најбољи начин користити за илустрацију промена диспаритета између особа са инвалидитетом и популације у целини и за дефинисање индикатора који се односе на инвалидитет у свим областима деловања, а посебно у областима од кључног утицаја на положај особа са инвалидитетом као што су образовање, запошљавање и смањење сиромаштва, што може бити и основа за ревизију појединих мера или креирање других са непосредним утицајем на реализацију општег циља ове стратегије.

3.3. Завршна одредба

Ову стратегију објавити у „Службеном гласнику Републике Србије”.

05 Број:
У Београду, 2016. године

В Л А Д А

ПРЕДСЕДНИК

АНЕКС 1

Листа скраћеница

- Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године (Стратегија);
- Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији (Прва Стратегија);
- Извештај о спровођењу Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији (Извештај о спровођењу Прве Стратегије);
- Акциони план за имплементацију Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године (Акциони план);
- Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС);
- Европска унија (ЕУ);
- Уједињене нације (УН);
- Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања (МРЗБС);
- Министарство просвете, науке и технолошког развоја (МПНТР);
- Министарство здравља (МЗ);
- Министарство финансија (МФ);
- Министарство привреде (МП);
- Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре (МГСИ);
- Министарство државне управе и локалне самоуправе (МДУЛС);
- Министарство правде (МП);
- Министарство културе и информисања (МКИ);
- Министарство трговине, туризма и телекомуникација (МТТТ);
- Министарство омладине и спорта (МОС);
- Заштитник грађана (ЗГ);
- Повереник за заштиту равноправности (ПР);
- Канцеларија за сарадњу са цивилним друштвом (КСЦД);
- Канцеларија за људска и мањинска права (КЉМП);
- Канцеларија за Косово и Метохију (Канцеларија за КИМ);
- Савет за особе са инвалидитетом (Савет за ОСИ);
- Канцеларија за европске интеграције (СЕИО);
- Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва (СИПРУ);
- Национална служба за запошљавање (НСЗ);
- Републички фонд за пензијско и инвалидско осигурање (РФ ПИО);
- Републички фонд за здравствено осигурање (РФЗО);
- центри за социјални рад (ЦЗР);
- јединице локалне самоуправе (ЈЛС);
- Правосудна академија (ПА);
- Пореска управа (ПУ);
- Републички завод за статистику (РЗС);
- Републички завод за социјалну заштиту (РЗСЗ);
- Комора социјалне заштите (КСЗ);
- Туристичка организација Србије (ТОС);
- удружења особа са инвалидитетом (удружења ОСИ);
- организације цивилног сектора (ОЦД);
- волонтерске организације (ВО);
- информационо комуникационе технологије (ИКТ)

АНЕКС 2

Прописи од утицаја на положај особа са инвалидитетом су:

1а) у области физичке приступачности:

- Закон о планирању и изградњи („Сл. гласник РС“, бр. 72/09, 81/09... и 145/14);
- Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама („Сл. гласник РС“, број 22/15);
- Закон о безбедности саобраћаја на путевима („Сл. гласник РС“, бр. 41/09, 53/10... и 96/15-др.закон);
- Закон о повластицама у унутрашњем путничком саобраћају инвалидних лица („Сл. гласник РС“, бр. 22/93, 25/93 и 101/05);
- Правилник о начину остваривања права инвалидних лица на повластице у унутрашњем путничком саобраћају („Сл. гл. РС“, бр. 31/93, 05/94 и 38/94);
- Закон о јавним путевима („Сл.гласник РС“ бр. 101/05);
- Закон о јавним набавкама („Сл. гласник РС“, бр. 124/12, 14/15 и 68/15);
- Закон о порезу на употребу, држање и ношење добара („Сл. гласник РС“ бр. 101/10);
- Правилник о остваривању права на пореска изузимања за примања по основу помоћи због уништења или оштећења имовине, организоване социјалне и хуманитарне помоћи, стипендија и кредита ученика и студената, хранарина спортиста аматера и права на пореско ослобођење за примања по основу солидарне помоћи за случај болести („Службени гласник РС“, бр. 31/01 и 5/05);
- Царински закон („Сл. гласник РС“, број 18/10);
- Закон о комуналним делатностима („Сл. гласник РС“, бр. 88/11);
- Закон о кретању уз помоћ пса водича („Сл. гласник РС“, број 29/15);
- Закон о социјалном становању („Сл. гласник РС“, број 72/09) и др.,

1б) у области информационе приступачности:

- Закон о јавном информисању и медијима („Сл. гласник РС“, бр. 83/14 и 58/15);
- Закон о јавним медијским сервисима („Сл. гласник РС“, бр. 83/14 и 103/15);
- Закон о електронским медијима („Сл. гласник РС“, број 83/14);
- Закон о употреби знаковног језика („Сл. гласник РС“, број 38/15);
- Закон о ауторском и сродним правима („Сл. гласник РС“ број 104/09, 99/11 и 119/12) и др.,

2) у области партиципације:

- Закон о играма на срећу („Сл. гласник РС“, бр. 88/11 и 93/12-др.закон);
- Уредба о средствима за подстицање програма или недостајућег дела средстава за финансирање програма од јавног интереса која реализују удружења („Сл. гласник РС“, бр. 8/12, 94/13 и 93/15);
- Закон о спорту („Сл. гласник РС“, бр. 24/11 и 99/11-др.закон);
- Закон о култури („Сл. гласник РС“ бр. 72/2009, 13/2016 и 30/2016 - испр.);
- Закон о младима („Сл. гласник РС“ број 50/11) и др.,

3) у области једнакости:

- Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС – Међународни уговори“, број 42/09);

- Закон о потврђивању Опционог протокола уз Конвенцију о правима особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС – Међународни уговори”, број 42/09);
- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС”, број 33/06);
- Закон о забрани дискриминације („Сл. гласник РС”, број 22/09);
- Закон о ауторским и сродним правима („Сл. гласник РС”, бр. 104/09, 99/11, 119/12 и 29/16 – одлука УС) и др.,

4) у области запошљавања:

- Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС”, бр. 36/09 и 32/13);
- Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Сл. гласник РС”, бр. 36/09, 88/10 и 38/15);
- Правилник о ближим условима, критеријумима и стандардима за спровођење мера и активности професионалне рехабилитације („Сл. гласник РС”, број 112/09);
- Правилник о ближем начину, трошковима и критеријумима за процену радне способности и могућности запослења или одржања запослења особа са инвалидитетом („Сл. гласник РС”, број 36/10);
- Правилник о критеријумима, начину и другим питањима од значаја за спровођење мера активне политике запошљавања („Сл. гласник РС”, број 102/15);
- Правилник о начину праћења извршавања обавезе запошљавања особа са инвалидитетом и начину доказивања извршавања те обавезе („Сл. гласник РС”, бр. 33/10, 48/10-исправка и 113/13);
- Закон о безбедности и здрављу на раду („Сл. гласник РС”, бр. 101/05 и 91/15);
- Закон о раду („Сл. гласник РС” бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13 и 75/14) и др.,

5) у области образовања:

- Закон о основама система образовања и васпитања („Сл. гласник РС”, бр. 72/09, 52/11... и 68/15);
- Закон о предшколском образовању и васпитању („Сл. гласник РС”, број 18/10);
- Закон о основном образовању и васпитању („Сл. гласник РС”, број 55/13);
- Закон о средњем образовању и васпитању („Сл. гласник РС”, број 55/13);
- Закон о уџбеницима („Сл. гласник РС”, број 68/15);
- Закон о ученичком и студентском стандарду („Сл. гласник РС” бр. 18/10 и 55/13);
- Закон о високом образовању („Сл. гласник РС”, бр. 76/05, 100/07... и 68/15);
- Закон о образовању одраслих („Сл. гласник РС”, број 55/13);
- Правилник о додатној образовној, здравственој и социјалној подршци детету и ученику („Сл. гласник РС”, број 63/10) и др.,

6) у области социјалне заштите:

- Закон о социјалној заштити („Сл. гласник РС”, број 24/11);
- Закон о пензијском и инвалидском осигурању („Сл. гласник РС”, бр. 34/03, 64/04... и 142/14);
- Закон о финансијској подршци породици са децом („Сл. гласник РС”, бр. 16/02, 115/05 и 107/09);
- Породични закон („Сл. гласник РС”, бр. 18/05, 72/11-др.закон и 6/15);
- Уредба о мрежи установа социјалне заштите („Сл. гласник РС”, бр. 16/12 и 12/13);

- Правилник о ближим условима и стандардима за пружање услуга социјалне заштите („Сл. гласник РС“, број 42/13);
- Правилник о стручним пословима у социјалној заштити („Сл. гласник РС“, број 1/12);
- Правилник о лиценцирању организација социјалне заштите („Сл. гласник РС“, број 42/13);
- Правилник о забрањеним поступањима запослених у социјалној заштити („Сл. гласник РС“, број 8/12);
- Правилник о образовању и начину рада органа вештачења Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање („Сл. гласник РС“, бр. 59/08, 75/08 - испр., 24/11 и 7/12);
- Закон о правима бораца, војних инвалида и чланова њихових породица („Сл. гласник СРС“, бр. 54/89, „Сл. гласник РС“, бр. 137/04);
- Закон о правима цивилних инвалида рата („Сл. гласник РС“, број 52/96);
- Закон о финансирању удружења бораца ослободилачких ратова Србије („Сл. гласник РС“, број 21/90) и др.,

7) у области здравствене заштите:

- Закон о здравственој заштити („Сл. гласник РС“, бр. 107/05, 72/09..., 96/15 и 106/15);
- Закон о правима пацијената („Сл. гласник РС“, број 45/13);
- Закон о јавном здрављу („Сл. гласник РС“, број 72/09);
- Закон о заштити лица са менталним сметњама („Сл. гласник РС“, број 45/13);
- Правилник о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања („Сл. гласник РС“, бр. 52/12, 62/12... и 18/15);
- Закон о превенцији и дијагностици генетичких болести, генетички условљених анормалија и ретких болести („Сл. гласник РС“, број 8/15);
- Правилник о медицинској рехабилитацији у стационарним здравственим установама специјализованим за рехабилитацију („Сл. гласник РС“, бр. 47/08, 69/08, 81/10, 103/10, 15/11, 48/12, 55/2012 - испр., 64/13 и 68/13 – испр.) и др.